

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ YETERLİLİK VE KİMLİK DUYGUSU KAZANIM DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
EXAMINATION OF LEVEL OF SELF-EFFICACY AND ACQUISITION OF SENSE OF IDENTITY OF THE UNIVERSITY STUDENTS FROM SEVERAL VARIABLES: A CASE STUDY IN GUMUSHANE UNIVERSITY

Saffet KARTOPU*

Öz

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik ve kimlik duygusu düzeyleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Bu bağlamda Gümüşhane Üniversitesinde Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, İlahiyat Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden tesadüfi yöntemle belirlenen örneklem grubunun öz yeterlilik ve kimlik duygusu düzeyleri ortaya konularak sosyo-demografik değişkenlere göre oluşan farklılaşmalar araştırılmıştır. Araştırmada, Frekans, T-Test ve Tek Yönlü Anova testleri kullanılmış olup, verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Sonuç olarak kuramsal temelleri Bandura'nın 'öz yeterlilik' ve Erikson'un 'kimlik duygusu' kavramından beslenen bu çalışmada öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanımını etkileyen sosyo-demografik değişkenler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öz Yeterlilik, Kimlik Duygusu, Üniversite Öğrencileri.

Abstract

In the study, in terms of some variables, university students' self-efficacy and acquisition of sense of identity levels have been researched. In the context, the differentiation arising from the socio-demographical variables was investigated by revealing self efficacy and the sense of identity levels of the student groups of Health Faculty, School of Physical Education and Sports, Faculty of Theology and Faculty of Engineering in Gumushane University, determined by randomly sampling method. Also, Frequency, T-Test and One Way-ANOVA tests were applied. On the other hand, SPSS 16.0 Statistical Package for the Social Sciences program was utilized in both evaluating the data and obtaining the calculated values. In conclusion, in the study, its theoretical foundations are fed from Bandura's "self-efficacy" and Erikson's "sense of identity" concepts, socio-demographic factors which influencing self efficacy and acquisition of sense of identity have been determined.

Keywords: Self-efficacy, Sense of Identity, Students of University.

GİRİŞ

Öz yeterlilik Sosyal bilişsel kuramın önemli kavramlarından birisidir. Öz yeterlilik kavramı ile ilgili ilk çalışma Bandura tarafından 1977 yılında yapılmıştır. Bandura bu yıldan itibaren, bu kavram üzerine yaklaşık kırk yayın ortaya koymuştur. Benzer şekilde birçok bilim insanı bu kavramla ilgili kuramsal ve görgül çalışmalar yapmıştır (Kurbanoglu, 2004; Yıldırım, 2011; Telef, 2011; Turcan, 2011; Benzer, 2011; Ilgaz, 2011, Temelli, 2011; Zayimoğlu Öztürk, 2011; Öztürk, 2012; Zararsız, 2012; Kılıç, 2013; Gamsız, 2013). Bandura (1977) öz yeterlilik kavramı ile ilgili yazdığı "Öz yeterlilik: Davranışsal Değişimin Birleşik Kuramına Doğru" adlı makalesinde bu kavramı açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır: "Öz yeterlilik algısı; bireyin, kendine uygun davranışı belirlemesini, bu davranış için ne kadar çaba harcayacağını ve bir engel ya da aksi durumla karşılaştığında bu davranışı ne kadar sürdüreceğini ve başarısızlık karşısındaki tepkilerini etkiler" (s. 191). Bandura, söz konusu çalışmasında öz yeterlilik kavramı ile ilgili doğrudan tanım

*Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi, El-mek: Saffet333@Yahoo.com

¹ Literatür incelendiğinde; sosyal öğrenmeye ilişkin kavramların, 1900'lü yılların başından itibaren bazı bilim adamları tarafından (Watson, 1914) davranış, öğrenme ve psikoloji ile ilgili olarak ele alınıp incelendiği görülmektedir. Bu kavramlar, 1940'lı yıllara kadar değişik isimlerde tanımlanmış olup; bu tarihlerden itibaren ise "sosyal öğrenme kuramı" olarak incelenmiştir. Sosyal öğrenme kuramı, 1986 yılına kadar, çeşitli araştırmalara konu edilerek ve sürekli katkılar yapılmak suretiyle geliştirilmiş ve bu tarihten itibaren Bandura'nın yaptığı çalışmalar neticesinde 'sosyal biliş kuramı' adı altında yazına kazandırılmıştır (Kılıç, 2013: 10). Sosyal öğrenmeden, sosyal bilişe geçişteki temel dönüşüm, Bandura'nın 1986 yılındaki "Düşünce ve Eylemin Sosyal Temelleri: Sosyal Biliş Kuramı" adlı çalışması olmuştur. Aslında 'sosyal öğrenme' yerine 'sosyal biliş' kavramının kullanılması önemli bir yaklaşım farklılığının da ifadesidir. 1900'lü yılların başlarından itibaren davranış bilimlerinde alanında çalışan psikologlar, Watson'ın (1914) çalışmalarından hareketle öğrenmeyi mekanik (etki-tepki) bir yaklaşımla ele almışlardır. Watson'ın öne sürdüğü mekanik yaklaşımdan sonra birçok araştırmacı, öğrenme mekanizmasının içine davranışı düzenleyen ve öğrenmede etkili olan aracı etkenleri (ödül-ceza vb.) eklemiştir. Bunlardan bazıları; James'in (1890) 'benlik', Tolman'ın (1932) 'biliş ve beklenti', Adler'in (1927) 'amaç ve amaca ulaşma motivasyonu' ve Lewin'in (1935) 'alan kuramı'dır. Miller ve Dollard ise (1941) 'Sosyal Öğrenme ve Taklit' adlı çalışmalarında, öğrenme ilkesi olarak, pekiştirme, ceza, dışlama ve taklit gibi değişkenleri incelemiştir. Bu araştırmacıların çalışması, davranış-çevre etkileşiminin yanı sıra içsel araçları da dikkate alması nedeniyle, alana yeni bir bakış açısı sunmuştur. Aynı dönemlerde özellikle Maslow'un (1943) içsel motivasyon faktörlerine dikkat çekmesi de konuya ayrı bir zenginlik katmıştır. Kurama giden yolda sosyal öğrenme kavramı ilk defa 1954 yılında Rotter (1954) tarafından kullanılmıştır. Rotter'a göre insan, pasif değil, kendisi ile ilişkili olan çevreyi ve yaşam deneyimlerini etkileyebilme yeteneğine sahip bilinçli ve aktif bir varlıktır (Burger, 2006: 525). Kuramın bu oluşum sürecinde en kapsamlı çalışmalar, Bandura (1961, 1969, 1977, 1986, 2001a, 2001b, 2009) tarafından yapılmıştır.

vermemiş, sadece öz-yeterliliğe ait bazı çıkarımlarda bulunmuştur. 1997 yılında ise diğer araştırmacılar tarafından da sıkça kullanılan tanımı yapmıştır. Bu tanıma göre "öz yeterlilik; bireyin, olası durumları yönetmek için gerekli olan eylemlerin belirlenmesi ve yürütülmesi için kendi kapasitesine olan inancıdır" (Bandura, 1997: 3).

Kimlik kavramı ise farklı alanlarda farklı şekilde tanımlanmaktadır. Ayrıca literatürde; ben, benlik, kendilik, kişilik ve kimlik kavramları genellikle yakın anlamda kullanılmaktadır ve çeşitli yaklaşımlarda önem derecelerine göre farklı biçimlerde vurgulanabilmektedir. Temelde bu kavramlar ortak bir tanımı içermektedir ve bireyi diğerlerinden ayıran duygu, düşünce ve davranışların tümünün, örgütlenmiş ve kaynaşmış bir bütünlüğünü ifade eden kavramlar olarak literatürde yer almaktadır (Gönül, 2008: 28). Kimlik, ego kimliği, kişisel kimlik, grup kimliği, ulusal kimlik, kültürel kimlik gibi çok çeşitli bağlamlarda kullanılabilen bir kavramdır. Bunların hepsi kimlik kavramının değişik yönlerini oluşturmaktadır. Kimlik, insan ilişkileri içerisinde şekillenen dinamik ve değişken bir yapı olarak düşünülebilir. Kimlik, bireyin bir başkasından farklı olduğu, başkalarına indirgenemeyeceği yönündeki bilincidir (Bilgin, 2001). Dolayısıyla kimlik kavramından söz etmek; bireyin kendi yaşantısından, yani birey olarak benzersiz ve kendine özgü bir tarz içinde var olduğunu ve bu tarzın süreklilik gösterdiğini duyumsayışından söz etmek demektir. Kimlik benliğimiz konusunda dün, geçen yıl, ondan önceki yıl vb. aidiyetimiz ne ise yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; "ben kimim" sorusuna verdiğimiz başka herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu duygu bedensel duyularımızla, beden imajımızla, anılarımızla, amaçlarımızla, değer yargılarımızla ve yaşadıklarımızla olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, etnik yapı, yaş, statü gibi toplumsal konumumuzla ve başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla da şekillenir (Budak, 2005: 447; Oral, 2012: 2). Öz yeterlilik ve kimlik duygusu kavramları birbirleriyle ilişkilendirilebilecek kavramlardır ve aynı zamanda operasyonel formları istatistiksel olarak karşılıklı yordayıcılığa sahiptir. Bu nedenle bu çalışma üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeylerini bazı değişkenler açısından Gümüşhane Üniversitesi örneğinde incelenmeyi amaçlamaktadır.

1. Öz Yeterlilik Kavramı

Bandura, (1977) öz yeterlilik algısını, yeterlilik ve sonuç beklentisi şeklinde iki kategoride ele almış ve davranışı bunun üzerinden modellemiştir. Öz yeterlilik algısı kişinin kendi davranışları ve yaşamında etkili olan olayları kontrol etme kapasitesi ile ilgili inançları olarak ifade edilmiştir (Bandura, 1994: 14). Öz yeterlilik, bireyin becerilerinin bir fonksiyonu değildir. Bireyin, becerisini kullanarak yapabileceklerine ilişkin yargılarının bir bütünüdür. Öz yeterlilik, bireyin farklı durumlarla baş etme, belli bir etkinliği başarma yeteneğine, kapasitesine ilişkin kendini algılayışdır, kendi yargısıdır (Senemoğlu, 1998: 235). Yeterlilik inançları insan amaçlılığına dayalı olarak şekillenir. İnsanlar eylemleri vasıtasıyla arzu ettikleri sonuçları üretebileceklerine inanmadıkça, zorluklara karşı sebat etmek ya da eylemde bulunmak için çok az güdüye sahiptirler (Bandura, 1999; Telef, 2011: 31). Bandura tarafından yapılan öz yeterlilik tanımları şöyledir; "Özel bir görevi gerçekleştirmek için bireyin yeteneğine olan güvendir" (Bandura, 1977), "Bir dersin gelecek durumlarıyla ilgili gerekli aktiviteleri ne kadar iyi başarabileceğine dair yargısıdır" (Bandura, 1982: 122), "Bireylerin daha önceden belirlenmiş olan görevin gerektirdiği aktiviteleri organize etmesi ve gerçekleştirilmesiyle ilgili yargıları" (Bandura, 1986: 91), "Bireyin yaşamındaki olaylarda davranış ve becerilerini ortaya koyma kapasiteleri hakkında kendileriyle ilgili inançları" (Bandura, 1994: 71), "Bir sonuca ulaşmak için gereken eylem tarzını organize etmek ve sürdürmeye yönelik yeteneklerindeki inançlardır" (Bandura, 1997: 3). Tanımlardan anlaşıldığına göre öz yeterlilik, bireylerin bir eylemi gerçekleştirmesi ile ilgili becerilerine ilişkin inançlarıdır. Bireyler, öz yeterlilik algıları yükseldikçe daha fazla performans sergilemektedirler (Bandura, 1982). Bandura'ya (2001a) göre yeterlilik kişinin tecrübelerinin, yeteneklerinin ve düşüncelerinin bir yolda birleştiği bir kavramdır. Bir diğer tanımda Bandura, yeterliliği istenilen performans türlerini elde etmek için gerekli olan eylemleri düzenleme ve gerçekleştirme yeteneğinin yargısı olarak tanımlamıştır.

Öz yeterlilik bireyin kendine dair inançları ve belli durumdaki bir bireyin yeteneklerini deneyerek yapabilecekleridir. Öz yeterliliği anlatmak için kullanılan anahtar kelime "Bu işi başarabilir miyim?" sorusu ile başlayan cümlelerdir. Öz yeterlilik inancı, davranış hakkında basit bir yargıya varma aracı olmadığı ve öz yeterlilik inançlarının, nedensel özellikler olmadığı söylenebilir. Nedensel özellikler, olaylarla açıklanır. Oysa öz yeterlilik inancında vurgulanan, bireyin ne yapabileceğinin kapasitesidir. Öz yeterlilik, motivasyonu artırıcı bir etkidir. Öz yeterlilik kavramı, dinamik olup hiçbir anlamda kesinleşmiş ya da sabit değildir. Bireyin öz yeterliliği sürekli değişen koşulları idare edebilecek şekilde birbiri ile uyumlu halde hareket eden birçok alt yetenekten oluşmuştur. Bu nedenle aynı yeteneklere sahip olan bireyler yeteneklerini ne derece iyi kullandıklarına bağlı olarak farklılıklar gösterecektir. Kendine inancı olmayan bireyler birçok fırsatın sunulduğu çevrelerde dahi kendilerini yetersiz olarak görecektir. Öz yeterlilik inançları, yeterlilikle ilgili birçok kaynaktan gelen bilgilerin süzgeçten geçirilip seçilerek, değerlendirilerek

bütünleştirilmesi sonucunda oluşur. Eğer bireyin öz yeterlilik inançları sağlam bir şekilde yerleştiyse, birey değişiklikler karşısında daha dayanıklıdır (Yıldırım, 2011: 18).

Türkçede ise öz yeterlilik; bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet, görevini yerine getirme gücü, kifayet gibi anlamlara gelmektedir (TDK). Ülkemizde Yapılan çalışmalarda Sosyal Öğrenme Teorisi'nin temel kavramlarından olan 'self-efficacy belief' Türkçe'ye 'öz yeterlilik inancı' olarak çevrilmiştir (Zararsız, 2012; Turcan, 2011: 19). Her ne kadar farklı kavramlar kullanılsa da bu kavramların hepsi Bandura'nın öz yeterlilik kavramıyla aynı anlamı ifade etmektedir. Bu çalışmada ise 'öz yeterlilik' ifadesi tercih edilmiştir. Bu yönüyle öz yeterlilik, hemen her alanda giderek önemi daha fazla anlaşılan bir kavramdır. Bu kavramla ilgili çalışmalar özellikle son on yıl içinde eğitim araştırmalarında giderek artan bir biçimde ilgi görmektedir (Umaz, 2010: 12). Yapılan birçok araştırmada öz yeterlilik inançlarının başarıyı ve edimi diğer beklenti inançlarından daha iyi yordadığının tespit edilmesi bu inancın önemini artırmıştır (Turcan, 2011: 21). Öz yeterliliğin birçok ortamda ve disiplinde test edilmiş, değişik alanlardan bulgularla desteklenmiş olduğu ifade edilebilir. Buna örnek olarak öz yeterliliğin fobiler, girişkenlik, depresyon, sağlık ve atletik performans, sigara içme davranışı gibi birçok klinik problemin odak noktası olduğu belirtilmiştir (Barut, 2011: 12). Örneğin depresif hastalarda öz yeterliliğin artırılmasının, depresyonun en ağır belirtilerinden biri olan intihar düşüncesinin ve girişimlerinin önlenmesinde etkili olabilmesi mümkündür (Albal, 2009: 71).

Bandura'ya (1977) göre öz yeterlilik beklentileri belli bir amaca ulaşmak için bireyin nasıl davranacağı konusunda kendisi ile ilgili yargılarını ve stresli durumlarla etkili bir şekilde başa çıkabilmek için gerekli olan davranışlarını içerir. Yüksek öz yeterlilik stres süreçlerinin düzenlenmesi, öz saygı, iyilik hali, daha iyi fiziksel durum, akut ve kronik hastalıklardan iyileşme ve daha iyi uyum ile ilişkilendirilmişken (Howsepian ve Merluzzi, 2009), düşük öz yeterlilik ise daha fazla depresyon ve anksiyete yakınmaları ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca Bandura göre öz yeterliliğin derecesi bireyin başa çıkma davranışlarının seçimini belirler (Albal, 2009: 79). Genel öz yeterlilik düzeyi arttıkça yaşam doyum düzeyinin de artacağı söylenebilir (Aydiner, 2011: 92). Bir bireyin genel öz yeterlilik düzeyinin yüksek olması yaşam amaçlarına daha sıkı sarılması anlamına gelmektedir (Aydiner, 2011: 92). Öz yeterlilik kavramı son yıllarda ülkemizde de yüksek düzeyde akademik ilgi görmektedir². Bu çalışmaların büyük çoğunluğu eğitim-öğretimle ilgili olmakla beraber öz yeterlilik kavramının psikolojiden spora, hemşirelikten biyolojiye, güzel sanatlardan bilim ve teknolojiye kadar pek çok alanda ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

2. Kimlik Kavramı ve Kuramları

Benlik ve kimlik kavramları yüzyıllardır, felsefe, sosyal teori ve edebiyat alanında kalıcı büyük temalar arasında yer almakla birlikte bilimsel çerçevede psikoloji ve özellikle sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisinde başlı başına bir araştırma alanı oluşturmuştur. Ancak kavramların belirsizliği nedeni ile tanımlarında ve oluşumlarının ve yapısal öğelerinin belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler ve konuya özgü bir metodolojinin geliştirilememesi, bu alandaki çalışmaların sistematik bir hale gelmesini geciktirmiştir. Kimlik kavramının ne olduğu hakkında bir inceleme yapıldığında çoğu çalışmada kimliğin kısaca "ben kimim?" sorusuna verilen yanıt olarak değerlendirildiği görülmektedir (Morsünbül, 2011: 11). Kimlik duygusunun kazanımı ergenliğin bitişini ve yetişkinliğe geçişi simgelemekte ve aynı zamanda sağlıklı bir yetişkin kimliği edinme toplumsal açıdan da büyük önem taşımaktadır. Kim olduğu, yaşamdan neler beklediği, ilgilerinin ve yeteneklerinin neler olduğu sorularına yanıt arayan gencin bu sorularının yanıtlarını içinde yaşadığı geniş sosyal çevreden bağımsız olarak vermesi mümkün değildir. Özellikle de küreselleşen günümüz toplumlarında ergenler çok geniş ve farklı sosyal çevrelerden etkilenmekte ve kimlik oluşumlarında bunların izleri görülmektedir (Demir, 2009: 1).

Gencin önündeki ödev, yalnızca kim olduğunu değil; kim olarak yaşayacağını da belirlemektir. Bu ödevin gerektiği biçimde yerine getirilmiş olduğunu söylemek için şu dört koşulun gerçekleşmiş olması gerekir. Birincisi; bireyin gerçekçi bir yaşam çizgisi belirlemiş olması, ikincisi; bu çizgiye yönelmiş olması, üçüncüsü; bu çizgiyi tam anlamıyla benimsemiş olması ve dördüncüsü ise bireysel var oluş tarzının bireyin yakın çevresinde ve giderek toplumda tanınma sağlamasıdır (Arslan, 2008: 34). Kimlik, bedensel duyularımızla, beden imajımızla, anılarımızla, amaçlarımızla, değer yargılarımızla ve yaşadıklarımızla olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, etnik, yaş, statü, vb. gibi toplumsal konumumuzla ve başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla da şekillenir. Kimlik; ego kimliği, kişisel kimlik, grup kimliği, ulusal kimlik, kültürel kimlik gibi çok çeşitli bağlamlarda kullanılabilen bir kavramdır. Bunların hepsi kimlik duygusunun değişik yanlarını oluşturmaktadır (Akar, 2012: 15). Bu anlamda kimliği, bireyin dürtülerinin, inançlarının, yeteneklerinin ve kişisel geçmişinin dinamik bir örgütlenmesinden oluştuğu ifade edilebilir.

²2016 Haziran ayı itibarıyla YÖK tez merkezi kayıtlarında öz yeterlilikle ilgili 84'ü doktora olmak üzere 400'den fazla lisansüstü çalışma yapıldığı görülmektedir. (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Erişim:12.06.20016).

Sosyal kimlik³ kavramı, kimliği sosyal psikoloji perspektifinde, grup ve gruplar arası ilişkilerle ilgili çalışmalar temelinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Sherif, Asch ve Lewin gibi bilişsel-sosyal psikologların grupla ilgili yaklaşımları 1970'li yıllarda Tajfel ve Turner'ın çalışmalarıyla tekrar gündeme gelmiştir ve bu konuyla ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Sosyal Kimlik Kuramına göre sosyal kategorizasyon süreci ile gruplar arası davranış ortaya çıkmaktadır. Bilişsel bir yapı olan benlik kavramının ürettiği bir benlik imajı olarak kavramsallaştırılan sosyal kimliğin, kişinin ait olduğunu algıladığı sosyal gruplardan çıkartılabileceği vurgulanmıştır (Tajfel vd., 1971; Tajfel, 1978; Turner, 1978, 1987). Sosyal kimlik kuramına göre bireyler kendilerini ait oldukları gruplara göre tanımlamakta ve değerlendirmektedir. Bu yaklaşımda sosyal kimlik bireyin sosyal bir grubun veya grupların üyesi olma bilgisiyle bu üyeliklerin taşıdığı değer ve duygusal anlamından çıkarılan benlik kavramının bir bölümü olarak tanımlanmaktadır (Tajfel, 1978). Kültürel antropolojik bir yaklaşımla⁴ Mead (1972) ise benliği, ben, beni, benim içeren bir bütün olarak tanımlamaktadır. Benliğin, birey ile çevresi arasındaki etkileşim içinde oluştuğunu belirtmektedir. Ona göre bireyler benliklerini, ait olduğu gruplar ve toplum tarafından paylaşarak inşa ederler. Sosyal süreç herkes tarafından aynı şekilde algılanmadığından bireyler arasında önemli farklılıklar görülür. Mead bu farklılaşmaları ben ve ego ayrımı ile niteler. Ben, benliğin psikolojik bölümüdür ve bireyin yaratıcı yanlarını belirtir. Ego ise benliğin sosyolojik yanındır ve sosyal rollerin içselleştirilmesini içerir.

Psikoloji tarihine göz atıldığında ise kimlik kavramı psikolojinin başından beri ilgi duyduğu konular arasında yer alır. Örneğin James (1890) benlik bilinci konusuna eğilerek, benliğin kavramsallaştırılmasına çaba harcamıştır. Ona göre benlik, kişinin kendisinde saydığı her şeydir. James iki türlü benlikten söz etmektedir. Bunlar maddi benlik ve sosyal benliktir. Maddi benlik bireyin bedeni gibi sahip olduklarını içermektedir. Bu benliğin 'bana' olan tarafıdır. Sosyal benlik ise başkalarının kendisi hakkındakileri değerlendirmelerini içermektedir. Benliğin bu yönü 'ben' olan tarafıdır. James'e göre kimlik, bir birey olmak açısından benzerlik ve devamlılık duygusudur. Ona göre bir insan karakteri, "zihni ve ahlaki tutumlarının davranışa dönüşmesi söz konusu olduğunda kendini anlaşılmaz, şiddetli bir şekilde aktif ve bir başına hissettiği" durumda görülebilir. Böylesi zamanlarda içeriden "gerçek budur" diye seslenip konuşan bir ses vardır. Bu tür bir deneyim daima "gerilim anında kendini unutmayı, aktif bir gerilim unsurunu ve bu duruma tam bir uyum sağlamak için, o andaki yaşantısının her bir anına uyacak dış dünyadaki şeylere güven duymayı" içerir (Erikson, 2003: 181).

Ergenlik konusunda öncü çalışmasıyla bilinen Hall'a (1904) göre ise insan türünün gelişim planı her bireyin genetik yapısında kayıtlıdır. Gebelikten olgunlaşmaya kadar evrim, evriminin başlangıcından beri insanlığın geçtiği ve genetik bir iz bırakmış olan evrelerin her birey tarafından yeniden özetlenmesine denk düşer. Bu, biyogenetik 'özünü yineleme' kuramıdır. Ona göre doğumdan yetişkinliğe kadar aştığımız her evre, filogenetik evriminde insanlığın geçtiği bir dönemin imgesine ya da yeniden üretilmesine denk düşmektedir. Hall'ın filogenetik (milyonlarca yıl süren) evrim ile ontogenetik (bir bireyin yaşamındaki) gelişimi simetrik kılma çabasında Darwin'in etkisinin rol oynadığı düşünülmektedir. Hall'e göre ergenlik, gelecek yaşamın akışını değiştirebilecek çok önemli bir dönemdir. Bu, toplumsal rollerin belirlendiği, değerlerin yeni akıl yürütme, bilinçli ve daha olgun kişilerarası ilişkilere girme yeteneklerine bağlı olarak geliştiği andır (Cloutier, 1982:880; Arnett, 2006). Psikanalitik yaklaşıma göre ise kimlik bireyin çocukluk döneminde yaşadığı tecrübelerle şekillenir. Bu süreçte aile bireyleri, akranlar ve arkadaşlarla kurulan özdeşimler önem kazanır. Çocukluk dönemindeki bu özdeşimlerin ve dışarıdan gelen etkilerin yanı sıra ergenlik döneminde çocukluk dönemindeki yeteneklerin olgunlaştırılması, bedendeki hızlı değişimin fark edilmesi, cinsellik, kişisel özerklik, ailesel figürlere bağlılığın azaltılması söz konusudur (Ayten, 2012: 105). Bilindiği gibi Freud (2002; 2012) kişiliği açıklamaya çalışırken kişilik gelişiminde önemli yapılar olarak id, ego ve süper ego'nun işlevlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ego⁵ çocuğun doğmasıyla birlikte çevresi ile etkileşimi sonucu gelişen ruhsal aygıtın önemli bir parçasıdır. Gerçeklik ilkesi ile çalışan ego, tehdit altında iken savunma düzenerleri ile bireyin bütünlük algısını korumaya çalışır. Freud'un kuramında ego kavramı çift anlamlıdır. Birincisi bireyin duygusal alandaki algılamalarını ifade ederken, ikinci anlamı ile ego ruhsal aygıtın bir parçasıdır. Freud'un görüşlerinin yaygınlık kazanması ile birlikte kurama özellikle ego kavramına olan ilgide artış gözlenmiştir. Bu kavrama yüklenen anlamlar ve işlevler farklılaşmış, onun

³ Sosyal kimlik kavramıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Hortaçsu, N., (2007), *Ben, Biz, Siz, Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplar Arası İlişkiler*, Ankara: İmge Kitabevi; Tajfel, H. ve vd., (1971), "Social Categorization and Intergroup Behaviour", *European Journal of Social Psychology*, 1/2, p. 149-178; Tajfel, H., (1978), "Social Categorization, Social Identity and Social Comparison", H. Tajfel (Ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (p. 61-76); London: Academic Press; Turner, J., (1978), "Social Categorization and Social Discrimination in the Minimal Group Paradigm", H. Tajfel (Ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (101-133), London: Academic Press; Yapıcı, A., (2004), *Din Kimlik ve Önyargı, Biz ve Onlar*, Adana: Karahan Yayınları.

⁴ Antropolojik kimlik kavramıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mead, G. H., (1972), *Mind, Self, and Society, from The Standpoint of a Social Behaviorist*, (Ed. C. . Morris), Chicago: The University of Chicago Press.

⁵ Bu kavram Freud'un kuramını ilk oluşturduğu tarihlerde, bireyin iç yaşantılarını tanımlamak amacı ile (Almanca'da das Ich) kullanılmış, daha sonra yazar aynı kavramı ruhsal aygıttaki bir parçayı karşılamak amacı ile kullanmıştır. Kuramın İngilizceye çevrilmesi sırasında bu kavram 'ego' sözcüğüyle karşılanmıştır. Bu tanımlama ile ego ruhsal aygıtta düzenleyici ve örgütleyici bir rol almıştır (Freud, 2002; 2012).

kullandığı anlamı ile ego ruhsal aygıttaki bir alt yapı olmaktan çıkmış, bir üst düzenleyici olarak görülmüştür.

Bireysel kimlik kavramına gelince, Erikson'un 'Kimlik, Gençlik ve Kriz' (1968) çalışmasından beri, bireysel kimlik gelişimi ergen psikolojisi çalışmalarının temel konularından biridir. O, kimliği ergenin en önemli gelişimsel ödevi olarak tanımlamıştır (Bertram-Troost vd., 2006: 304). Freud, benliği alt benliğin dürtüleri ve üst benliğin talepleri arasında arabulucu gibi gördüyse de Erikson benliğin pek çok yapıcı işlevi olduğuna inanıyordu. Erikson'a göre benlik, kişiliğin oldukça güçlü ve bağımsız bir bölümüydü. Kişinin kimliğini oluşturmak ve çevresi üzerinde egemenlik kurma gereksinimini tatmin etmek gibi hedefler doğrultusunda çalışıyordu. Ona göre, benliğin birinci işlevi bir kimlik duygusu oluşturmak ve bunu korumaktır. Erikson kimliği bireysellik ve biriciklik duygularının yanı sıra, geçmiş ve gelecekle bütünlük ve süreklilik duygusunu da içeren, karmaşık bir içsel durum olarak tanımlar (Burger, 2006:164).

Literatürde kimlik gelişimi kavramı, kimlik keşfi kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. Erikson, kimlik keşfi konusunda ergenin aşk, iş ve dünya görüşü olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin kimlik keşfi sürecinin motoru olduğunu ifade etmiştir. Erikson, kimlik keşfinin yönü ve zamanlaması olmak üzere kimlik keşfinin iki bileşenine dikkat çeker. Kimlik keşfinin yönü ile kimliğin zaman içindeki değişiminin hangi şekillerde görüldüğü ve ne yönde geliştiği; zamanlamasıyla da kimliğin ilk kez baskın bir uğraşı alanı olarak belirlenmesi kastedilmektedir (Atak, 2011: 165). Erikson, ergenlik dönemine özgü olan psiko-sosyal bunalımı, kimlik duygusunun kazanılması olarak ifade etmiştir. Bu dönemde kimlik duygusunun kazanılması, çocukluk sorunlarının halledilmesini ve yetişkinlik sorunlarıyla yüz yüze gelebilmeye hazır olmayı gerektirmektedir. Temel güven duygusunu kazanmak, çocukluk yaşantısına girmek için bir bebeğin hayatında ne kadar önemliyse; meslek seçmek, eş seçmek gibi yetişkinlik kararlarını verebilmek için de ergenlik döneminde kimlik duygusunun kazanılması o kadar önemlidir (Gönül, 2008: 29).

Ergenlik dönemi, biyolojik ve duygusal alandaki değişikliklerle başlayan, psiko-sosyal olgunluğun gelişmesiyle süren, bağımsızlığın ve sosyal üretkenliğin kazanılmasıyla sona eren bir dönemdir. Kimlik oluşumu yaşam boyu devam eden bir süreç olmasına karşın, en belirgin ergenlik döneminde yaşanır. Bu çağın önemli özelliklerinden birisi; sağlam ve sağlıklı bir kimlik duygusu edinme yolunda verilen bilinçli-bilinçsiz uğraşıdır. Kimlik oluşumu, öz kavramın biçimlenmesi ve tutarlı bir öz ülküsünün belirginleşmesini içermektedir. Kimlik gelişimi çerçevesinde her bireyin ulaşmak istediği bir ideal benlik kavramı var olur. Kişi özlediği, kendine yakıştırdığı bu ideal benlik kavramını geliştirmeye çalışır. İdeal benliğe yaklaştıkça mutlu olur, bunun gerçek dışı olduğu durumlarda ise kişi çatışmalar yaşar ve bunalıma düşer (Özcan ve Durukan, 2011: 131). Ergenin gelişim sürecinde bedensel ve cinsel gelişim alanları gibi öne çıkan diğer önemli bir gelişim alanı da benlik gelişimiyle ilgilidir. Benlik kavramı, bireyin kendi kişiliğine ilişkin algılayabildiği tarafını, yani kişinin bilinçli bir şekilde 'yetenekleri, sınırları, amaçları, değer yargıları, kimliği, fiziksel görünüşü...' gibi kendi var oluşu olarak nitelendirebildikleri hakkındaki görüşlerinin, tutumlarının ve inançlarının tamamını içerir; özetle kişinin kendisini tanıma ve değerlendirme biçimidir (Gander ve Gardiner, 2010: 492; Yıldız ve Çapar, 2010: 104).

Kimlik duygusu aynı kalan ve değişmeyen kişinin kendi yaşantısıdır. Bu duygu çocuğun dış nesnelere evreninde kendinin arzuları, düşünceleri, anıları ve görünümüyle ayrı bir yer almasının bilincine varmasıyla gelişir. Bundan sonra kişilik özelliklerine katkıda bulunan çeşitli özdeşimlerin birikimiyle bütünleşmiş bir kendi imgesi oluşur. Cinsel kimliğe bağlı olarak kendi imgesi de çocukla aynı cinsiyetteki ana babanın ağırlıklı özdeşimi biçiminde oluşur. İşte kimlik, kişinin algıladığı kendi imgesi ile fiziksel duyuları, duyguları ve kişilik özelliklerini kapsar (Erikson, 1984: 63). Bazı gençlerde, kimlik krizi süreci çok sakin bir şekilde sürer. Bazılarında ise kolektif ayınlar ve eğitim yoluyla veya bireysel çatışmalar sonucu güçlenerek bunalımlı bir dönem, hatta bir çeşit ikinci doğum olarak kendini gösterir (Erikson, 2003: 185).

Erikson, klinik gözlemlerinden elde ettiği verileri, 'Çocukluk ve Toplum' (1950) adlı kitabında kavramlaştırarak insan ego'sunun incelenmesine üç temel katkıda bulunmuştur. Bunlardan ilki, Freud'un betimlediği psiko-seksüel gelişim evreleriyle⁶ yan yana giden, ego gelişiminin psiko-sosyal evreleri olduğunu ileri sürmesidir. Ona göre psiko-sosyal gelişim evreleri içinde birey kendisine ve sosyal dünyasına karşı yeni temel yönelimler geliştirmek zorundaydı. İkincisi, kişilik gelişiminin ergenlikte durmadığı, tersine bütün yaşam döngüsü boyunca sürdüğü yolundaki görüşüdür. Sonuncu katkısı ise her evre'nin olumlu olduğu kadar olumsuz içeriklerinin de bulunduğunu ileri sürmesi olmuştur (Elkind, 1978: 32). Bağlanma teorisi⁷ ve kimlik gelişim teorilerinin bakış açısı ise ergenin ebeveyniyle olan ilişki kalitesinin kimlik

⁶Freud psiko-seksüel gelişim evrelerini oral, anal, fallik, latent ve genital olmak üzere beş dönemle ele almıştır (Schultz ve Schultz, 2007: 612).

⁷Bağlanma Kuramı psikanalistik gelenek içerisinde doğmuş ve gelişerek yeni bir yaklaşım haline almıştır. Kuramın, özellikle Nesne İlişkileri Teorisi ile geçmiş bir temeli ve hâlâ etkisini kısmen de olsa sürdüren bir bağı vardır. Bağlanma teorisi (Attachment Theory) ile ilgili araştırmalar, geçen yüzyılın başından itibaren başlamış ve son 50 yılda çocuğun çevresi ile güvenli bağlanma ilişkilerinin kritik önemi konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu teoriye göre, çocukların kendilerine bakan yetişkinlerle kurdukları ilk bağımlılık ilişkileri, onlara yalnızca içsel bir bağlantı modeli

örgütlenmesine etki ettiği yönündedir. Bağlanma teorisi (Bowlby, 1958; 1969) araştırma ve keşfin ancak bebeğin kendini güvenli bir zeminde hissetmesiyle başlayabileceğini öne sürmüştür. Bowlby'e göre bebek ve ebeveyn arasında kurulan bağ koruyucu bir fonksiyon görmekte ve çocuğa güvenlik duygusu sağlamaktadır. Bakım veren tarafından sağlanan bu güvenli zemin, bireyin çevresini rahat bir biçimde araştırmasına ve tehlike durumunda bu 'güvenli üsse' geri dönebilmesine olanak sağlar. Ergenin ebeveyniyle kurduğu bağ, ergen için kabul edildiği duygusu ile birlikte kimlik keşfi sürecinde yeni rolleri deneme özgürlüğünü ve ebeveyninin bu süreçte desteğini alacağı bilgisi ve duygusunu da beraberinde getirir.

Blos'un (1967) ayrılma bireyleşme teorisine⁸ göre de ergenin kimlik oluşumu ebeveyniden bağımsızlaşma ve duygusal ayrılaşması ile karakterizedir. Buna göre birey, kendi kimliğini ebeveynlerinin içselleştirilmiş imajlarından ayırmaştırabilmesi ve erken dönem ebeveyn içe atımlarını bırakarak yeni bağılıklar yapabilmelidir. Kegan'ın (1982) yaklaşımında ise kimlik⁹, yaşamı anlamlandırma ve bir anlam verme sürecidir. Kegan ego psikolojisi, nesne ilişkileri, ahlak gelişimi ve bilişsel gelişimin kavramlarından ve kuramsal temellerinden yararlanarak kimliğin biçimlenmesi sürecini açıklamaya çalışmıştır. Bu modelde kimlik oluşumu, kendilik ve değerleri arasındaki sınırın yeniden belirlenmesiyle oluşur. Bir evre içinde denge sağlayan anlam yetmemeye başladığında, kendilik ve başkalarını ayıran yeni bir anlam oluşturulur. Bu yeni anlam, yeni bir kimlik biçimidir. Lacan (1994) ise kimlik arayışını oluşturan en önemli öge olarak ayna aşamasını görmüştür. Ona göre çocuk, aynadaki görüntüsünü çoğu kez bir tür hayranlıkla ve zevkle seyretmektedir; bu görüntü ben'in diğeriyle özdeşleşmenin diyalektiğinde objeleşmeden önce temel bir biçime girdiği sembolik bir matristir. Çocuk, bu biçim vasıtasıyla, bireyselliğini ve bedensel birliğini keşfeder ve yavaş yavaş kendini tanımayı ve dolayısıyla özdeşleşmeyi öğrenir. Aynayla ilişki, çocukluk yıllarında çocuğun aynada yansıyan görüntüsüyle, daha sonraki yıllarda ise diğer insanların bireye ilişkin değerlendirmelerinde yansıyan görüntüyle ilişki biçimini almaktadır. Ayna benlik¹⁰ kavramını ortaya atan Cooley, çocuğun çok erken yaşta kendi hareketlerine bağlı olarak diğerlerinin değişimini fark ettiğini ve anne babası üzerindeki kontrol gücünü keşfettiğini, tıpkı bir el veya oyuncakını yaptığı tarzda, onların davranışlarını da kendine ait bir araç gibi sahiplenip kullandığını öne sürer (Cooley, Tarihsiz; Baldwin, 1986: 115).

Marcia ise Erikson'un teorisini genişletmiş ve daha işlevsel hale getirmiştir. Ergenlik evrelerinden yola çıkarak bir tipoloji geliştirmiş ve dört kimlik statüsü belirlemiştir. Bu dörtlü tipoloji, keşif ve karar verme, bağlanma olmak üzere iki temel kavram üzerine kurulmuştur. Birincisi alternatif hedefler, roller ve değerler üzerinde düşünme, kafa yorma ikincisi ise bu araştırmaları gelecekte bir eylemin muhtemel sonuçları olarak sağlamlaştırma ve karar vermedir (Marcia, 1967; Marcia and Friedman, 1970, Marcia, vd., 1993). Bu dörtlü ayırım hiyerarşik bir şekilde olgunlaşma düzeyine de işaret etmektedir. Kimlik dağılması en az olgun ve en az karmaşık statü olarak düşünülür. Başarılı kimlik ise en olgun evre kabul edilmiştir (Hunsberger vd., 2001; Bertram-Troos vd., 2006; Ayten, 2012: 106). Marcia, adanmışlık-içsel yatırım ve keşif boyutlarının varlık ya da yokluğuna göre kimlik statülerini tanımlamıştır. Başka bir deyişle kimlik keşfi belli bir statü ile sonlanmakta ve statüler arasında da geçişler olabilmektedir. Marcia dağınık kimlik, ipotekli kimlik, başarılı kimlik ve moratoryum olmak üzere dört kimlik statüsü öne sürmüştür (Marcia, 1967; Marcia, and Friedman, 1970, Marcia, vd., 1993). Kısaca ifade etmek gerekirse; dağınık kimlik (düşük keşif, düşük bağlanma) kimlik konuları ile ilgilenmemeyi; ipotekli kimlik (düşük keşif, yüksek bağlanma) kimlik biçimlenmesinde katılığı ve mevcut yapıya uymayı; moratoryum (yüksek keşif, düşük bağlanma) benlik için güçlü bir arayışı; başarılı kimlik (yüksek keşif, yüksek bağlanma) farklı parçaları içeren tutarlı bir kimlik oluşturmayı temsil etmektedir. Başarılı kimlik ve dağınık kimlik Erikson'un kimliğe karşı kimlik kargaşasını temsil etmektedir.

sağlamakla kalmaz, daha sonraki ilişkilerinin de temelini oluşturur. Güvenli bağlanma sonucu çocuklar; başka bir insanla inanç ve güvene dayalı bir ilişkiyi, kendine güveni, sosyalleşmeyi, manevî gelişim ve yaşantıyı, sevmeyi ve değerli olmayı öğrenir. Kuramın teorisini Bowlby'ye göre, ruh sağlığının temel belirleyicisi anne ve çocuk arasındaki bağlanmanın türüdür. Anne-çocuk arasındaki ilişki, kaygılı ve güvensiz bir bağsa, bu bağ çocuğun tüm yaşamı boyunca içinde (yanında) taşıyacağı bir "ben ve öteki" kalıbına dönüşecek, onun dünya ile kurduğu ilişkinin kipini belirleyecektir. Kaygılı bağlanma içindeki çocuk (yetişkin) anne ile optimal mesafe bırakan bir ilişki kuramaz. Ya ona yapışır, ya ondan kopar ya da bu ikisi arasında yalpalalar, durur. Bağlanmanın işlevleri bebeğin davranışında açıkça görülmektedir. Bebek herhangi bir nedenle sıkıntılı olduğunda ya da korktuğunda özellikle bağlanma kişisine yakınlık arama-yakın olma eğilimindedir. Bakıcı, böyle zamanlarda bebeğin rahatlamak ve kendisini yeniden güvende hissetmek için geriye döndüğü bir güvence üssü işlevi görür. Dahası, bakıcı, keşif gibi bebeğin bağlanma dışı davranışlara girebilmek için zaman zaman ayrılıp geri döndüğü güvenli bir sığınak işlevi görür (Bowlby, 1958; 1969).

⁸ Ayrılma bireyleşme psikanalist Mahler'in, anne çocuk ilişkisinde bebeğin, giderek kendini annesinden ayrı gördüğü, kendine ait bireysel bir kimlik duygusu ve nisbi bir özerklik kazandığı evre için kullandığı terimdir (Mahler vd., 2012). Ancak Blos benzer süreçlerin devamını ergenlikte de görmüştür. Ayrılma bireyleşme teorisi için bkz. Blos, P., (1967), "The Second Individuation Process of Adolescence", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 22, p. 162-186.

⁹ Anlam merkezli kimlik anlayışı için bkz. Kegan, R., (1982), *The Evolving Self: Problem And Process in Human Development*, Harvard University Press.

¹⁰ Ayna benlik Cooley'in, kişinin kendi benliğini başkalarının ona ilişkin düşünceleri, değerlendirmeleri, ona yönelik tepkileri temelinde algılaması süreci için kullandığı bir terim (Budak, 2005: 100).

Kimlik gelişiminde bilişsel öğeleri de dikkate alan Berzonsky de kimlik konusunda yeni bir yaklaşım olan kimlik stilleri kavramını önermiştir. Berzonsky bilgi yönelimli, norm yönelimli ve kaçınma yönelimli olmak üzere üç tür kimlik stili önermiştir. Bilgi yönelimli bireylerin birçok alternatifi dikkate aldığı; norm yönelimli bireylerin toplumun ve ailenin beklentilerine uyma eğilimi gösterdikleri ve son olarak kaçınma yönelimli bireylerin ise kimlikle ilgili kararlardan kaçınmayı tercih ettikleri vurgulanmaktadır (Berzonsky, 2004; Berzonsky vd., 2011). Kimlik biçimlenmesi kavramı, kimliğin zaman içinde çeşitli değişkenlerden etkilenerek şekillenme sürecine işaret eden bir kavramdır. Bu bağlamda, kimliğin zaman içinde üç şekilde biçimlendiği vurgulanmaktadır. Kuramlar açısından bakıldığında kimlik gelişimi karmaşık ve çok yönlüdür. Bununla birlikte Erikson, kimlik keşfi konusunda ergenin çalışma, ideoloji ve romantik ilişki olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin kimlik keşfi sürecinin ve dolayısıyla da kimlik biçimlenmesinin motoru olduğunu ifade etmiştir. Marcia, adanmışlık ve keşif boyutlarının varlık ya da yokluğuna göre statüler tanımlamıştır. Başka bir deyişle, Marcia için kimlik biçimlenmesi belli bir statü ile sonlanmakta ve statüler arasında da geçişler olabilmektedir. Kimlik biçimlenmesinde bilişsel öğeleri de dikkate alan Berzonsky, kimlik konusunda yeni bir yaklaşım önermiş ve kimlik stillerini tanımlamıştır.

3. Problem ve Alt Problemler

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik ve kimlik duygusu düzeyleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Teorik olarak Erikson'ın kimlik duygusu ve Bandura'nın "öz yeterlilik" kavramlarından istifade edilmektedir. Tarama modelindeki çalışmanın araştırma grubunu Gümüşhane'de yükseköğrenim gören toplam 295 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma grubuna demografik bilgi formu dağıtılmış, örneklemin öz yeterlilik düzeyini belirlemek için genel öz yeterlilik ölçeği, kimlik duygusu kazanım düzeyini belirlemek için kimlik duygusu ölçeği (KDÖ-KF) uygulanmıştır. Araştırmanın temel problemlerini; A. Örneklemin öz yeterlilik düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?, B. Kimlik duygusu gelişim düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır? soruları oluşturmaktadır.

A. Örneklemin Öz Yeterlilik Düzeyi Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmakta mıdır?

- A₁. Örneklemin grubunda cinsiyete göre öz yeterlilik düzeyi açısından önemli bir fark var mıdır?
- A₂. Örneklemin aldıkları kararlarda baskı altında kalma durumu ile öz yeterlilik düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?
- A₃. Örneklemin Anne eğitim durumu ile öz yeterlilik düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?
- A₄. Örnekleminde fiziksel görünüşten memnuniyet durumu ile öz yeterlilik düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?

B. Örneklemin Kimlik Duygusu Gelişim Düzeyi Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmakta mıdır?

- B₁. Örnekleminde cinsiyet ile kimlik duygusu kazanım düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?
- B₂. Örnekleminde ailede karar alma biçimi ile kimlik duygusu kazanım düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?
- B₃. Örneklemin aldıkları kararlarda baskı altında kalma durumu ile kimlik duygusu kazanım düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?
- B₄. Örnekleminde fiziksel görünüşten memnuniyet durumu ile kimlik duygusu kazanım düzeyi arasında önemli bir fark var mıdır?

Denenceler

A. Örneklemin Öz Yeterlilik Düzeyi Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmakta mıdır?

- A₁. Kızların öz yeterlilik düzeyi erkeklerden daha yüksektir.
- A₂. Aldıkları kararlarda baskı altında kalanların öz yeterlilik düzeyi kalmayanlara göre daha düşüktür.
- A₃. Anne eğitim seviyesi yüksek olanların olmayanlara göre öz yeterlilik düzeyleri daha yüksektir.
- A₄. Fiziksel görünüşünden memnun olanların olmayanlara göre öz yeterlilik düzeyi daha yüksektir.

B. Örneklemin Kimlik Duygusu Gelişim Düzeyi Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşmakta mıdır?

- B₁. Kızların kimlik duygusu kazanım düzeyi erkeklerden daha yüksektir.
- B₂. Ailevi kararların alınışında aile üyelerinin katılımının sağlanması ile kimlik duygusu kazanımı arasında pozitif yönde ilişki bir ilişki vardır.
- B₃. Aldıkları kararlarda baskı altında kalanların kimlik duygusu kazanım düzeyi kalmayanlara göre daha düşüktür.
- B₄. Fiziksel görünüşünden memnun olanların kimlik duygusu kazanım düzeyi olmayanlara göre daha yüksektir.

4. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Gümüşhane Üniversitesi olarak belirlenmiştir. Örneklemi ise Gümüşhane Üniversitesi bünyesindeki İlahiyat Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmetler Bölümü ve BESYO öğrencilerinden tesadüfî yöntem ile seçilmiş 295 kişiden oluşmaktadır.¹¹ Araştırmaya katılanların 155'i kız (%52.5), 140'ı (%47.5) ise erkektir. Bunlardan 66'sı (% 22.4) İlahiyat Fakültesi, 75'i (% 25.4) Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, 71'i (% 24.1) Sosyal Hizmetler Bölümü ve 83'ü (% 28.1) BESYO öğrencileridir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadan elde edilen bulgular dört temel sınırlılığa sahiptir:

1) Seçilen örneklemde kaynaklanan sınırlılıklar vardır. Bu araştırma da kendi örneklemeyle sınırlıdır. Çünkü elde edilen veriler belli bir grup üzerinde gerçekleştirilen bir ankete dayanmaktadır. Dolayısıyla başka gruplar üzerinde gerçekleştirilecek bir çalışmada daha farklı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür.

2) Çalışma boyamsal değil, kesitseldir. Bu sebeple ulaşılan bulguları çalışmanın yapıldığı zamana ve duruma göre yorumlamak gerekir.

3) Araştırmanın bağımlı değişkeni olarak belirlenen “örneklem öz yeterlilik düzeyi” ve “örneklem kimlik duygusu kazanım düzeyi” bu araştırmada kullanılan ölçüm envanterlerinin geçerlik ve güvenilirliğiyle sınırlıdır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların merkezinde insan ögesinin bulunmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve bu alanda kullanılan istatistiksel yöntemlerin duyarlıklarına ilişkin sınırlılıklar bu araştırma için de söz konusudur.

4) Araştırmada katılımcıların öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyini etkileyebileceği düşünülen bazı faktörler incelenmiştir. Araştırma sonuçları incelenen bu faktörlerle sınırlıdır.

6. Saha Çalışmasının Uygulanması ve İstatistiksel İşlemler

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla kişisel bilgi anketi, öz yeterlilik ölçeği ve kimlik duygusu ölçeği kullanılmıştır. Uygulama Aralık 2015'te gerçekleştirilmiştir. Bir anket formunun doldurulması ortalama olarak 20-25 dakika arasında gerçekleşmiştir. Anket formları Gümüşhane Üniversitesi öğrencilerine yüz yüze görüşülerek, anketör yardımı alınmadan doldurulmuştur ve 300 adet anket örnekleme uygulanmıştır. Ancak özensiz ve eksik doldurma vb. nedenlerle anketlerden 5'i çıkarılmış ve 295 anket istatistiksel analize dâhil edilmiştir.

a) Öz Yeterlilik Ölçeği

Genel öz yeterlilik ölçeğinin 23 maddelik özgün formu Sherer ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir (Yıldırım ve İlhan, 2010). Özgün ölçek genel öz yeterlilik (açıklanan varyans %26.5, Cronbach alfa=0.86) ve sosyal öz yeterlilik (açıklanan varyans %8.5, Cronbach alfa=0.71) olmak üzere iki faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Birinci faktöre yüklenen maddeler özgül bir davranış alanına işaret etmediği için bu faktöre “Genel öz yeterlilik” başlığının uygun görüldüğü belirtilmiştir. Sosyal öz yeterlilik faktörü ise sosyal durumdaki yeterlilik beklentilerini yansıtmaktadır. Özgün haliyle 14 dereceli olan ölçeğin sonraki hali beş dereceli Likert tipi bir ölçeğe çevrilmiştir (Sherer ve Adams, 1983). Genel öz yeterlilik ölçeğinin Türkçeye uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin özgün formunun güvenilirlik katsayısının (Cronbach alfa) 0.86 olduğu, diğer çalışmalarda ise güvenilirlik katsayısının (Cronbach alfa) 0.68 ile 0,91 arasında değiştiği bildirilmiştir. Yıldırım ve İlhan'ın (2010) çalışmasında ölçeğin Türkçe formunun güvenilirliği (Cronbach alfa=0,80), iki yarım güvenilirliği (0.77), test-tekrar-test güvenilirliği (Pearson r=0.69) sözü edilen çalışmalarla benzer düzeyde bulunmuştur. Ayrıca bu araştırmada elde edilen verilerden genel öz yeterlilik ölçeğinin Alpha güvenilirlik katsayısı 0.88 olarak tespit edilmiştir. Güvenirlik katsayılarının yüksek bulunması genel öz yeterlilik envanterinin güvenilir olduğunu göstermektedir. Yıldırım ve İlhan'ın (2010) çalışmasında ölçeğin “Sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusuna beş dereceli olarak “hiç” ve “çok iyi” yanıtları arasında değişen yanıtların verilebildiği Likert formatındaki hali kullanılmıştır. Her sorunun puanı 1-5 arasında değişmektedir. Ölçekteki 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek toplam puanı 17-85 arasında değişebilmektedir; puanın artması öz yeterlilik inancının arttığını göstermektedir. Bu araştırmada ise en düşük öz yeterlilik puanı 23, en yüksek öz yeterlilik puanı 85, örneklemin öz yeterlilik genel puan ortalaması 66, standart sapması 11.78 olarak bulunmuştur.

b) Kimlik Duygusu Ölçeği

Araştırmada kimlik duygusu kazanımını ölçmek amacıyla Kimlik Duygusu Ölçeği-Köker Formu (KDÖ-KF) (Köker, 1997) kullanılmıştır. Ölçek toplam cümlelerin anlamı açısından, 18'i olumsuz sonlanan ve 22'si olumlu sonlanan ifadelerden üretilen 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin puanlanması 5'li Likert tipi olup alınabilecek en yüksek puan 200, en düşük puan 40'tır. Yüksek puanlar kimlik duygusunun kazanılmış

¹¹TC. Gümüşhane Üniversitesi, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı 2013-2017 Stratejik Planına göre, Gümüşhane Üniversitesi Öğrenci Sayısı: 10620'dir. Ayrıca 14 yabancı öğrenci bulunmaktadır. Gümüşhane, 2012.

olduğuna işaret ederken, düşük puanlar kişisel, toplumsal ve cinsel alanda kendini yeterince iyi tanımlamama ya da bu alanda bağlanmaların olmamasına işaret etmektedir (Köker, 1997). Bu araştırmada ise en düşük kimlik duygusu puanı 94, en yüksek kimlik duygusu puanı 200, örneklemin kimlik duygusu genel puan ortalaması 162 ve standart sapması 24,65 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Köker (1997) tarafından toplam 600 kişi üzerinde yürütölmüştür. Ölçeğin yüzeysel geçerlik çalışmasında 50 maddeden oluşan ölçek taslağı, alanda uzman 10 kişiye ulaştırılmıştır. Değerlendirmeden sonra 5 madde ölçek taslağından çıkarılmış ve ölçek 45 maddeden oluşmuştur. Ölçeğin bütünüyle ölçmek istediği tutumu ölçme gücünün olup olmadığını belirlemek için korelasyona dayalı madde analizi yapılmıştır. İki aşamada yürütölen madde-madde toplam test korelasyonları çalışmasından sonra ölçekteki soru sayısı 40 maddeye düşmüştür. Ayırt edici geçerlik çalışmasında ölçeğin psikiyatrik belirtisi olan grupla psikiyatrik belirtisi olmayan grubu anlamlı ölçüde birbirinden ayırt ettiği saptanmıştır. Faktör analizi çalışmasıyla KDÖ-KF'nun faktör yapısı incelendiğinde, çok faktörlü yapısı olduğu görölmüştür. Ölçek kişisel kimlikle ilgili ayrılık algısı, kişisel yeterlilik algısı, cinsel kimlik, başkalarının gözünde kim olduğuna ilişkin algılar, gelecekle ilgili algılar, sosyal ortamlarda tanınmış olma, kişisel tutarlılık, mesleki kimlik algılamaları ve mesleki kimlikte yeterlilik algılamalarına ilişkin madde gruplarından oluşmuştur. Kimlik kavramının pek çok psikolojik özellikle ilişkili olmasının çok faktörlü yapının kaynağı olduğu düşünölmüştür.

Ölçeğin güvenilirlik çalışması Köker (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. KDÖ-KF'nün güvenilirlik çalışmalarına bakıldığında, ölçeğin zaman içerisindeki ölçüm tutarlılığının belirlenmesi için yapılan test-tekrar test çalışmasında güvenilirliği $r=.73$ olarak bulunmuştur. İç tutarlılık çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı .74 olarak saptanmıştır. Maddelerdeki puan dağılımının güvenilir düzeyde olduğu ve ölçeğin iç tutarlılığının istatistiksel olarak istenilir düzeyde olduğu bulunmuştur. Son olarak iki yarım güvenilirlik çalışmasında, ölçeğin olumlu ve olumsuz sonlanan ifadeleri arasındaki korelasyon yeterli düzeyde bulunmuştur. Tüm güvenilirlik katsayıları incelendiğinde ölçeğin değişik tekniklerle hesaplanan güvenilirlik katsayıları .73 ile .79 arasında değişmektedir. Ayrıca bu araştırmada elde edilen verilerden kimlik duygusu ölçeğinin Alpha güvenilirlik katsayısı 0.94'dır. Güvenirlik katsayılarının yüksek bulunması kimlik duygusu envanterinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

7. Verilerin Analizi

Anket verilerinin hem girilmesinde hem de verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SPSS (16.0) programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizde katılımcıların öz yeterlilik puan ortalamaları (Xöy) ve standart sapmaları (Söy), kimlik duygusu puan ortalamaları (Xkd) ve standart sapmaları (Skd) hesaplanmıştır. Veriler çözümlenirken, yüzde (%), frekans dağılımı, Varyans Analizi (Tek Yönlü ANOVA) ve T-Testinden yararlanılmıştır. Değerkenlerin olgusal özellikleri ve demografik durum verilerinde frekans ve yüzdelik oranlar kullanılmış ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Değerkenlere göre oluşan öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyinin farklılaşmalarına Varyans Analizi (Tek Yönlü ANOVA) ile bakılmıştır. Varyans analizi sonucu önemli bulunan ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunun belirlenmesinde Post-Hoc (Scheffe, Tukey ve LSD) testleri kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde önemlilik düzeyi ".05" olarak alınmıştır.

BULGULARIN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmada kullanılan bilgi toplama araçlarından elde edilen veriler bağımsız değerkenlere uygun olarak tablolarda verilmiş ve daha sonra bulgular yorumlanmıştır. Tablolarda belirtilen yüzdelik oranlar, belirtilen kategori içindeki örnekleme grubuna göre değerlendirilmektedir.

1. Sosyo-Demografik Değerkenlere Göre Örneklemin Olgusal Özellikleri

	Değerken		f	%
1.	Cinsiyet	Kız	155	52.5
		Erkek	140	47.5
		Toplam	295	100
2.	Yaş	17-18	36	12.2
		19-20	146	49.5
		21-22	74	25.1
		23-24	16	5.4
		Diğer	23	7.8
		Toplam	295	100
		Büyükşehir	77	26.1

3.	Yerleşim Yeri	Şehir	101	34.2
		İlçe	83	28.1
		Kasaba	5	1.7
		Köy	29	9.8
		Toplam	295	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi uygulamaya % 52.5’i kız (n:155), %47.5’i (n: 140) erkek olmak üzere toplam 295 kişi katılmıştır. 17 ve 24 yaş üzeri kişilerden oluşan örneklemin % 49.5’lik kısmı 19-20 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş ortalamasında en düşük oranı 24 yaş üzeri grup oluşturmaktadır (% 7.8). Yerleşim yeri olarak örneklem grubu içerisinde büyükşehir ve şehir bölgelerinde oturanların oranındaki yükseklik (%60.3) dikkat çekmektedir.

2. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemin Öz yeterlilik Düzeyleri

a) Cinsiyete Göre Öz Yeterlilik Puanları

No	Cinsiyet	N	%	Xöy	Söy
1	Erkek	155	52,5	66.74	12.34
2	Kız	140	47,5	66.00	11.17
	Toplam	295	100		
df= 293 F=1.44 T= .534 P=.231 p>.05					

Tablo 2 cinsiyete göre öz yeterlilik düzeyini göstermektedir. Buna göre öz yeterlilik puan ortalamaları hem kızlarda hem de erkeklerde 66 olup T-Test analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunamamıştır (p>.05). Öz yeterlilik puan ortalamalarına bakıldığında, erkeklerle kızların aynı puan ortalamasına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Örneklemin üniversite öğrencilerinden oluştuğu düşünüldüğünde gelişim dönemi olarak ergenliğin son dönemlerine tekabül ettiği görülmektedir. Nitekim ankete katılanlardan 19-20 yaş aralığında bulunan kişi sayısı örneklem grubunun çoğunluğunu oluşturmaktadır (% 49.5). Bu açıdan cinsiyetler arasında ergenliğin ilk yıllarında meydana gelen olgunlaşmadaki farklılıkların azalmasına paralel olarak kızların ve erkeklerin öz yeterlilik düzeyleri birbirine yakın bir görüntü arz etmektedir.

b) Karar Baskı Durumuna Göre Öz Yeterlilik Puanları

No	Karar Baskı Durumu	N	%	Xöy	Söy	Scheffe
1	Evet	20	6.8	60.75	11.87	1/2 2/3
2	Hayır	132	44.7	68.85	11.40	
3	Bazen	143	48.5	64.90	11.68	
	Toplam	295	100	66.39	11.78	
df= 2/292 F= 6,54 P=.002 p<.05						

Tablo 3 alınan kararlarda ailenin baskı uygulama durumuna göre öz yeterlilik puanlarını göstermektedir. Katılımcılardan aldıkları kararlarda ailesinden baskı görenlerin öz yeterlilik puan ortalaması 60.75, baskı görmeyenlerin 68.85 ve bazen baskı görenlerin puan ortalaması 64.90’dır. Bu sonuçlara göre Tek Yönlü Varyans Analizinde (ANOVA) de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur (p<.5). Post-Hoc (Scheffe) ise bu durumun aldıkları kararlarda baskıya maruz kalan (1. Grup) ile baskı görmeyen (2. Grup) arasındaki ve kararlarda baskı görmeyen (2. Grup) ile bazen baskı gören (3. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Bu beklenen bir sonuçtur. Çünkü küçük yaşlardan itibaren karar alma sorumluluğuyla olgunlaşan gencin öz yeterlilik algısı bundan olumlu yönde etkilenecek, baskı gören, tercihleri ciddiye alınmayan çocukların kendilik algıları ise bundan olumsuz yönde etkilenecektir.

c) Anne Eğitim Durumuna Göre Öz Yeterlilik Puanları

No	Anne Eğitim Durumu	N	%	Xöy	Söy	Tukey
1	Okur yazar değil	40	13.6	64.82	10.93	5/3
2	Okur yazar	25	8.5	65.48	9.57	
3	İlkokul mezunu	133	45.1	64.90	13.1	
4	Ortaokul mezunu	41	13.9	68.51	9.97	
5	Lise mezunu	40	13.6	71.27	10.01	
6	Üniversite mezunu	16	5.4	66.50	10.93	
	Toplam	295	100	66.39	11.78	
df= 5/289 F=2.28 P=.047 p<.05						

Tablo 4 anne eğitim durumuna göre öz yeterlilik puanlarını göstermektedir. Katılımcılardan anne eğitim düzeyine göre okuryazar olmayanların öz yeterlilik puan ortalaması 64.82, okur yazar olanların öz yeterlilik puan ortalaması 65.48, ilkokul mezunu olanların öz yeterlilik puan ortalaması 64.90, ortaokul

mezunu olanların öz yeterlilik puan ortalaması 68.51, lise mezunu olanların öz yeterlilik puan ortalaması 71.27 ve üniversite mezunu olanların öz yeterlilik puan ortalaması 66.50'dir. Bu sonuçlara göre Tek Yönlü Varyans Analizinde (ANOVA) de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Post-Hoc (Tukey) ise bu durumun anne eğitimi lise düzeyinde olanlar (5. Grup) ile İlkokul mezunu olanlar (3. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Dolayısıyla genel olarak anne eğitim seviyesi arttıkça öz yeterlilik düzeyinin arttığı söylemek mümkündür.

d) Fiziksel Görünüşten Memnuniyet Durumuna Göre Öz Yeterlilik Puanları

No	Fiziksel Görünüşünden Memnuniyet Durumu	N	%	Xöy	Söy
1	Memnunum	261	88.5	67.37	.71
2	Memnun değilim	34	11.5	58.82	1.81
	Toplam	295	10.0		
df=293 F=.046 T= 4.08 P=. .000 p<.05					

Tablo 5 fiziksel görünüşünden memnuniyet durumuna göre öz yeterlilik puanlarını göstermektedir. Buna göre fiziksel görünüşünden memnun olanların öz yeterlilik puan ortalaması 67.37, memnun olmayanların ortalaması 58.82 olup T-Test analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmamıştır ($p < .5$). Fiziksel görünüşünden memnun olanların öz yeterlilik puan ortalaması, memnun olmayanlara göre daha yüksektir.

3. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemenin Kimlik Duygusu Düzeyleri

a) Cinsiyete Göre Kimlik Duygusu Puanları

No	Cinsiyet	N	%	Xkd	Skd
1	Erkek	155	52,5	160	26.38
2	Kız	140	47,5	164	22.47
	Toplam	295	100		
df= 293 F= 6.77 T= -1.42 P=. .010 p<.05					

Tablo 6 cinsiyete göre kimlik duygusu kazanım düzeyi göstermektedir. Buna göre erkeklerin kimlik duygusu puan ortalaması 160, kızların ortalaması 164 olup T-Test analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Kızların kimlik duygusu puan ortalaması, erkeklere göre daha yüksektir.

b) Ailevi Karar Alma Durumuna Göre Kimlik Duygusu Puanları

No	Ailevi Karar Alma	N	%	Xkd	Skd	Tukey
1	Babam karar verir.	62	21.0	155	27.17	1/4
2	Annem karar verir.	12	4.1	153	32.44	
3	Anne-babam ortak karar verir.	83	28.1	164	24.85	
4	Ailede herkes söz sahibidir.	138	46.8	165	21.90	
	Toplam	295	100	162	24.65	
df= 3/291 F=3.16 P=.047 p<.05						

Tablo 7 ailede herkesi ilgilendiren kararların alınma şekline göre kimlik duygusu kazanım düzeyi gösterilmektedir. Buna göre 'Babam karar verir' diyenlerin puan ortalaması oranı 155, 'Annem karar verir' diyenlerin puan ortalaması 153, 'Anne-babam ortak karar alırlar' diyenlerin puan ortalaması 164, 'Ailede herkes söz sahibidir' diyenlerin puan ortalaması ise 165'tir. Bu sonuçlara göre Tek Yönlü Varyans Analizinde (ANOVA) de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Post-Hoc (Tukey) ise bu durumun, 'Babam karar verir' diyenler ile (1. Grup) 'Ailede herkes söz sahibidir' (4. Grup) diyenler arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Tabloda ailede herkesin söz hakkına sahip olduğu kişilerde kimlik duygusu düzeyinin arttığı gözlenmektedir. Anne veya babanın tek başına karar aldığı ailelerde yetişen çocukların demokratik aile ortamında yetişen bireylere göre daha düşük düzeyde kimlik duygusuna sahip olduğu görülmektedir.

c) Karar Baskı Durumuna Göre Kimlik Duygusu Puanları

No	Karar Baskı Durumu	N	%	Xkd	Skd	Scheffe
1	Evet	20	6.8	148	2743	1/2
2	Hayır	132	44.7	166	2357	
3	Bazen	143	48.5	161	2460	
	Toplam	295	100	162	2465	
df= 2/292 F= 4.70 P=.010 p<.05						

Tablo 8 ailede karar baskı durumuna göre kimlik duygusu kazanım düzeyi yansıtmaktadır. Çocukların baskıdan uzak özgürce bir aile ortamında büyümelerinin onların kimlik duygularını

destekleyeceği düşünülebilir. Buna göre katılımcılardan aldığı kararlarda ailesinden baskı gördüğünü ifade edenlerin kimlik duygusu puan ortalamaları 148, baskı görmediğini ifade edenlerinki 166, zaman zaman baskı gördüğünü ifade edenlerinki 161'tir. Bu sonuçlara göre Tek Yönlü Varyans Analizinde (ANOVA) de istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Post-Hoc (Scheffe) ise bu durumun baskı görmediğini belirtenlerle (2. Grup) baskı gördüğünü belirtenler (1. Grup) arasındaki farklılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Dolayısıyla baskının olmadığı aile ortamında yetişen bireylerin kimlik duygusu bakımından daha ileride olduğu gözlenmektedir.

d) Fiziksel Görünüşten Memnuniyet Durumuna Göre Kimlik Duygusu Puanları

Tablo 9: Fiziksel Görünüşten Memnuniyet Durumuna Göre Kimlik Duygusu Puanları (Fiziksel Görünüşünüzden memnun musunuz?) (T-Testi)					
No	Fiziksel Görünüşünden Memnuniyet Durumu	N	%	Xkd	Skd
1	Memnunum	261	88.5	164	24.12
2	Memnun değilim	34	11.5	148	24.30
	Toplam	295	100		
df=1/293 F=.743 T= 3.66 P= .000 p<.05					

Tablo 9 fiziksel görünüşünden memnuniyet durumuna göre kimlik duygusu puanlarını göstermektedir. Buna göre fiziksel görünüşünden memnun olanların kimlik duygusu puan ortalaması 164, memnun olmayanların ortalaması ise 148 olup T-Test analizinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma bulunmuştur ($p < .5$). Fiziksel görünüşünden memnun olanların kimlik duygusu puan ortalaması, memnun olmayanlara göre daha yüksektir.

TARTIŞMA

1. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemin Öz Yeterlilik Düzeyi İle İlgili Bulguların Tartışılması

A₁ "Kızların öz yeterlilik düzeyi erkeklerden daha yüksektir" hipotezi doğrulanmamıştır ($p > .5$). Alan yazına bakıldığında, öz yeterlilik ile cinsiyet ilişkisini inceleyen araştırmalarda birbirinden farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bayam (2010) tarafından yapılan ve anne-babaların öz yeterlilik inançları ile çocuklarının problem davranışlarına yönelik algıları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada elde edilen bulgular annelerin yetkinlik inançlarının, babaların yetkinlik inançlarına göre daha olumlu olduğunu göstermektedir. Yine Ilgaz (2011) tarafından yapılan ilköğretim öğrencileriyle ilgili bir araştırmada erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin öz yeterlilik algılarının, tüm boyutlarda ve genelde ortalamalarının yüksek olduğu ve ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal öğrenme kuramı açısından düşünüldüğünde bireylerin öz yeterlilik inançları hakkında bilgi toplayabilmek için başarılı performanslar, dolaylı öğrenme, sözel ikna ve fiziksel tepki gibi dört farklı kaynaktan yararlanmak gerekmektedir. Öz yeterlilik inancını yordayan en önemli bilgilendirici kaynağın bireylerin kendi kişisel deneyimlerine dayandığı başarılı performanslar olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmalarda kız öğrencilerin akademik öz yeterlilikleri, sözel ikna ve tamamlanmış görevler tarafından yordanmaktadır (Bandura, 1997). İstatistiksel bilgiler de kız öğrencilerin yurt genelinde yapılan seviye belirleme sınavlarında daha başarılı olduklarını göstermektedir (Aydın, 2010: 85). Aydın'a (2010) göre bu bulgunun nedeni ilköğretim yıllarında başarıyı yakalamış kız öğrencilerin geçmiş başarılı deneyimleri ortaöğretim yıllarında da onların hem öz yeterliliklerini hem de akademik başarılarını arttırmasıdır. Araştırma bulgusunu sözel ikna açısından düşündüğümüzde kız öğrenciler hem ailelerinden hem de öğretmenlerinden akademik başarılarına ilişkin daha fazla olumlu geribildirimler almasından dolayı ortaya çıktığı şeklinde açıklamak mümkündür.

Albal (2009) tarafından yapılan bir araştırmada ise kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark vardır ve erkeklerin depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik düzeyi kadınlardan daha yüksektir. Karademir (2012) tarafından yapılan öğretmenlerin öğrenme nesnesi öz yeterlilik algılarıyla ilgili bir araştırmada elde edilen veriler erkek öğretmenlerin öğrenme nesnesi tasarlama öz yeterlilik algılarının kadın öğretmenlerinkinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Aydın (2011) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada elde edilen sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre genel öz yeterlilik düzeyinde fark vardır. Elde edilen bulgular doğrultusunda erkeklerin kadınlara göre ortalama olarak daha yüksek düzeyde genel öz yeterliliğe sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Temelli (2011) tarafından bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi öğretmen adaylarının öğretmenlik ve bilgisayar öğretimi öz yeterlilik algılarıyla ilgili araştırmasında erkek öğretmen adaylarının bilgisayar öğretimi öz yeterlilik algısı aritmetik ortalamaları kız öğretmen adaylarından yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Keskin ve Orgun'nun (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada ise genel öz yeterlilik düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Alaçayır (2011) tarafından yapılan zihin engelliler öğretmenleriyle ilgili bir araştırmada da öğretmen adaylarının yeterlilik algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Benzer (2011) tarafından yapılan

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerle ilgili bir araştırmada cinsiyetine göre toplam öz yeterlilik puanları incelendiğinde, toplam öz yeterlilik algıları ve alt boyut puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Aynı şekilde Zayimoğlu Öztürk (2011) tarafından yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğretmen adaylarıyla ilgili çalışmada, kadın ve erkek sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrenme alanlarına yönelik öz yeterlilik düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Dolayısıyla araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrenme alanları öz yeterlilikleri ölçeğinin genelinden elde ettikleri puanları cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Barut'un (2011), sosyal bilgiler öğretmenleriyle ilgili yaptığı araştırmada öz yeterlilik düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Yine Özerkan (2007) tarafından yapılan bir araştırmada da öğretmenlerin öz yeterlilik algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Yıldırım (2011) tarafından yapılan bir araştırmada da sınıf öğretmeni adaylarının meslekî öz yeterlilik algıları ile meslekî kaygı düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının meslekî öz yeterlilik algıları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde Zararsız (2012) tarafından yapılan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin öz yeterlilik algılarının incelendiği bir araştırmada ilköğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyetlerine göre toplam öz yeterlilik puanları incelendiğinde, öğretmenlerin toplam öz yeterlilik algıları ve alt boyut puanları cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir.

Başka çalışmaları da bunlara eklemek mümkündür. Örneğin Turcan (2011) tarafından yapılan ilköğretim okulu öğretmenlerinin öz yeterlilik algıları ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada öğretmenlerin cinsiyetlerinin öz yeterlilik algılarını farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Yine Öztürk (2012) tarafından yapılan orta öğretim okulu yöneticilerinin öz yeterlilik algısı ile ilgili çalışmada okul yöneticileri öz yeterlilik ölçeğinin bir boyutu hariç diğer altı boyutunda kadın yöneticilerin öz yeterlilik algıları ile erkek yöneticilerin öz yeterlilik algıları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Aynı şekilde Karakuş (2011) eğitim müfettişlerinin görev alanlarına ilişkin öz yeterlilik algısıyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında eğitim müfettişlerinin ders denetimi, kurum denetimi, araştırma ve inceleme, rehberlik ve soruşturma görev alanlarına ilişkin öz yeterlilik algıları bakımından cinsiyet faktörünün etkili olmadığı sonucuna varmıştır. Benzer şekilde Umaz (2010) tarafından yapılan ilköğretim öğretmenlerinin öz yeterlilik düzeyi ve yaşadıkları iletişim sorunlarıyla ilgili araştırmasında bayan öğretmenlerin erkek öğretmenlere nazaran etkili iletişim öz yeterlilik algıları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Program geliştirme boyutunda ise erkek öğretmenlerin öz yeterlilik algıları kadın öğretmenlere nazaran yüksek bulunmuştur.

Öz yeterlilik kavramı pek çok unsuru ve farklı boyutları barındırdığından ortaya çıkan farklı sonuçları bir ölçüde normal karşılamak gerekir. Ergenlerin akademik, sosyal, duygusal öz yeterlilikleri cinsiyete göre incelendiğinde kızların akademik ve sosyal öz yeterliliklerinin erkeklerden daha yüksek erkeklerin ise duygusal öz yeterliliklerinin kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kızların planlı çalışmaları, ödevlerini düzenli yapmaları, sınavlara daha iyi hazırlanmaları akademik öz yeterliliklerinin erkeklerden daha yüksek olmasının nedeni olarak açıklanmıştır. Sosyal öz yeterlilik ise kızların erkeklere göre daha kolay sosyal ilişki kurmaları, arkadaşlık ilişkilerine daha fazla önem vermeleri ve sosyal faaliyetlerde daha fazla yer almaları sosyal öz yeterliliklerinin yüksek çıkmasının nedeni olarak değerlendirilmiştir. Erkeklerin duygusal öz yeterliliklerinin yüksek çıkmasında ise toplumumuzdaki erkeklere yönelik cinsiyet rolleri ile ilgili algılamalar etkili olmuş olabileceği ifade edilmiştir (Telef, 2011: 201-205). Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde öz yeterlilik açısından cinsiyete dayalı net bir sonuca varmak yanıltıcı görünmektedir.

A₂ "Aldıkları kararlarda baskı altında kalanların öz yeterlilik düzeyi baskı altında kalmayanlara göre daha düşüktür" hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Bu beklenen bir sonuçtur. Çünkü küçük yaşlardan itibaren karar alma sorumluluğuyla olgunlaşan gencin öz yeterlilik algısı bundan olumlu yönde etkilenecek, baskı gören, tercihleri ciddiye alınmayan çocukların kendilik algıları da bundan olumsuz yönde etkilenecektir. Çocukta benlik gelişimi, çocuğun önce kendisini anlamasıyla değil, çevresini algılamasıyla gelişmeye başlar. Doğduğu andan itibaren çocuğun ilişkide bulunduğu insanlar, anne ve babasıdır. Anne-babasının kendisine sevgiyle yaklaşımı, gereksinimlerini düzenli ve yeterli olarak karşılamaları, kendisini rahatlatmaları, onun benlik gelişimine olumlu yönde katkıda bulunurken tersi durumda yani çevresindeki insanların ona sevgisiz yaklaşımı, ihtiyaçlarını zamanında, düzenli ve yeterli olarak karşılamamaları sonucunda dış dünya ve insanlar hakkında olumsuz izlenimler edinir. Sonuç itibarıyla onun dış dünya ve insanlar hakkında edineceği bu olumsuz izlenimler benlik kavramının çekirdeğini oluşturur (Kimter, 2011: 41).

Kartopu (2015) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada katılımcılardan aldıkları kararlarda ailesinden baskı görenlerin öz yeterlilik puan ortalaması baskı görmeyenlerin ve bazen baskı görenlerin puan ortalamasından daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (s.161). Yine Albal (2009) tarafından Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin akut psikiyatri kliniklerinde yatarak

tedavi gören depresyon tanılı hastalar örneklem alınarak depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada hastaların ailelerini tanımlamaları ile depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik düzeyi arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmasına rağmen hastaların depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik düzeyinin ortalama değerleri arasında göze çarpan bir farklılık olduğu ve ailelerini güven verici/destekleyici olarak tanımlayan hastaların depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik düzeyinin, ailelerini aşırı otoriter-reddedici olarak tanımlayan hastaların depresyonla başa çıkmada öz yeterlilik düzeyinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yine Howsepian ve Merluzzi (2009) tarafından 164 kanser hastası üzerinde gerçekleştirilen dinî inançlar, sosyal destek ve öz yeterliliğin kanserle mücadele üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çalışmada dinî inançların doğrudan olmamakla beraber algılanan sosyal desteği artırması yönüyle katkı sağladığı belirtilmiştir. Yine benzer şekilde öz yeterlilik de algılanan sosyal desteği artırması, fiziksel aktivite ve yaşla ilişkisi açısından kısmen aracı olmaktadır.

Çocuklarda görülen ve problem davranış olarak tanımlanan davranış örüntülerinin oluşmasında, sürdürülmesinde, azalmasında ve artmasında anne-baba faktörünün önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Araştırma bulguları anne-babaların yetkinlik, eğitim, bilinç düzeyinde olduğu kadar ebeveynlik, iletişim ve sorun çözme becerilerinde sahip oldukları olumlu algı ve tutumları ile çocuklarının problem davranışları arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir (Bayam, 2010: 45). Demokratik uygulamalar özgüveni, bağımsızlığı ve sosyal ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir (Ekşi, 2002: 158). Aile tutumlarının ergenin benlik saygısı gelişiminde çok etkili olduğu (Yıldız ve Çapar, 2010: 120) destekleyici aile ilişkilerinin adölesanların öz yeterlilik inançlarını arttırdığı bilinmektedir. Çocuk-aile etkileşimi ile ilgili çalışmalarda ailenin tepkisi, desteği, cesaretlendirmesi, yüksek başarı istekleri çocukların öz yeterliliklerinin gelişimi ile ilişkilendirilmiştir (Albal, (2009: 69). Ebeveynin yöntemleri bir ergenin bağımsızlığı gerçekleştirme yeteneğini büyük ölçüde etkilemektedir. Ana baba yetkencilik ya da izin vericilik uçlarında yer aldığı çocuklarıyla ilişkilerini güçlükler sarar. Orta ya da demokratik yaklaşım olumlu bir benlik kavramını ve bağımsızlığı kolaylaştırır. Bunlar izin verici ailelerde ortaya çıkabilir ama zayıf bir benlik kavramı ve bağımlılık da ortaya çıkabilir. Yetkencilik de amaçlara doğru ilerlemeye büyük ölçüde engel olur (Gander ve Gardiner, 2010: 483).

A₃. “Anne eğitim seviyesi yüksek olanların diğerlerine göre öz yeterlilik düzeyleri daha yüksektir” hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Dolayısıyla anne eğitim seviyesi arttıkça genel olarak öz yeterlilik düzeyinin arttığını söylemek mümkündür. Nitekim istatistiksel olarak en düşük öz yeterlilik düzeyi okur yazar olmayan annelerin çocuklarında görülmektedir. Çocukluk dönemi içerisinde anneye kurulan ilişki, kişilik gelişimi başta olmak üzere fiziksel, sosyal ve duygusal açıdan çok önemlidir. Dolayısıyla güven eksenli bir kişilik oluşumunda anne eğitiminin önemi ön plana çıkmaktadır.

A₄ “Fiziksel görünüşünden memnun olanların öz yeterlilik düzeyi, olmayanlara göre daha yüksektir” hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Bedensel eksiklik algısı düşük öz yeterliliğin önemli bir yordayıcısı olabilir. Bu anlamda öz yeterlilik çalışmalarıyla da uyumlu olarak fiziksel görünüşünden memnun olanların öz yeterlilik puan ortalaması, memnun olmayanlara göre daha yüksektir. Bilindiği gibi benlik; bireyin kendisi, fizikî ve sosyal çevresi ile etkileşimi sonucu sahip olduğu kendine ait duygu, değer ve kavramlar sistemidir. Bireyin kendisini olumlu açıdan değerlendirmesi olumlu benlik kavramını oluşturmaktadır. Olumlu benlik algısına sahip bireyler, daha az duygusal problemler yaşamakta, çevreleri ve diğer insanlarla daha verimli ilişkiler kurabilmekte ve başarılı olma yönünde daha gayretli ve girişimci olmaktadır (Aydın, 2010: 192).

Gençlik çağında benlik kavramı ön planda olduğu için genç insan çocuklukta dışa dönük olan yönelimlerini kendi içine çevirmeye; kendini bedenini, duygularını incelemeye; hedefleri konusunda kafa yormaya başlar. Genç adını, yürüyüşünü, bedenini vs. beğenmez. Benliğini başlıca uğraş alanı haline getiren genç, kendini aşağı görmeye yüceltmek arasında sürekli gel-gitler yaşar. Bazen pek çok yönden kendisini beğenmezken, bazen de düş kurup hayallere dalar ve kendisini kahramanca işler yapan birisi, hayranlık duyulan bir spor yıldızı vs. gibi görebilir. Kısacası gençlik çağında benlik kavramı, sürekli iniş çıkış ve dalgalanmalar gösterir. Zira bu çağda sürekli kendisini tartan, değerlendiren ve eleştiren genç, uygun olan bir kimlik arayışı içerisinde ve benliğini yeni baştan düzenleme çabasıdadır (Yörükoğlu, 1998: 13). Ergenlik aynı zamanda beden imgesinin önemli olduğu bir dönemdir. Ergen güzel giyinmek ve güzel görünmek ister. Giyimi, saç, makyajı vb. dış görüntüsü ailenin sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak daha iyi veya daha kötü durumda olabilir. Akranlarıyla kıyasladığında bu dış görünümün onlardan daha iyi olduğunu algılaması benlik saygısını artırırken, onlar kadar güzel niteliklere sahip olmadığını ve beğenilmediğini düşünmesi bir ergenin benlik saygısı düzeyini azaltabilir. Bununla birlikte karşı cinsle kurulan arkadaşlıklarda da bu beğenilme zorunluluğu ergenin bu arkadaşlıklarda başarılı ya da başarısız olmasını beraberinde getirmekte dolayısıyla benlik saygısı bu durumdan da etkilenmektedir (Yıldız ve Çapar, 2010: 120). Yine bu dönemde ergenin beden imgesi ve fizik sağlığı da benlik saygısının oluşmasında önemli rol oynar. Araştırmalara göre beden imgesi olumlu ise benlik saygısı yükselmektedir (Eşer, 2005: 26). Örneğin

Kartopu (2015) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada fiziksel görünüşünden memnun olanların öz yeterlilik puan ortalaması, memnun olmayanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (s.162).

Organ yetersizliklerinin ve bedensel engellilik durumlarının tüm aşağılık ve güvensizlik duygularına giden yolda işaretler taşıdığı bilinmektedir (Adler, 2008: 94). Bireyin özgüveni ile benlik imajı arasında önemli bir ilişki olduğu düşünülebilir. Bireyin kendini yeterli ve sevelebilen bir insan olarak görmesi ile çirkin, başarısız, vasat ve zayıf bir birey olarak görmesinin özgüvenine çok farklı etkileri olacağı muhakkaktır. Bu yüzden gerçekçi bir benlik değerlendirilmesi önemlidir (Mutluer, 2006: 7). Çünkü kendini değerli bulma ruh sağlığının önemli göstergelerinden biri olup, benlik saygısının kaybedilmesi ve değersizlik duyguları depresyonun en yaygın belirtilerinden birisidir (Yıldız ve Çapar, 2010: 105). Burada karşılıklı bir ilişkiden de bahsetmek gerekir. Çünkü aynı zamanda genel-öz yeterlilik fiziksel görünümü ve beden algısını etkilemektedir (Aydiner, 2011: 94). Yüksek öz yeterliliğe sahip kişiler kendi beden algılarına yönelik de olumlu bir düşünce içindedirler.

2. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Örneklemenin Kimlik Duygusu Düzeyi İle İlgili Bulguların Tartışılması

B₁ "Kızların kimlik duygusu kazanım düzeyi erkeklerden daha yüksektir" hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Özdikmenli Demir (2009: 109) tarafından yapılan bir çalışmada da kızlar erkeklere göre toplumsal kimlik açısından daha yüksek puanlar elde etmişlerdir. Kızların toplumsal kimlik açısından erkeklere kıyasla daha iyi bir seviyede olmalarının nedeninin erkeklerle karşılaştırıldığında arkadaş, sosyal destek, anneden algılanan sıcaklık ve katılım ile aileden algılanan sosyal destek gibi sosyal sermaye boyutlarında daha yüksek puanlar almış olmalarıyla ilişkili olabilir. Sosyal sermaye açısından zengin kaynaklara sahip olmak gençlere daha sağlıklı bir kimlik sermayesi geliştirme olanağı sağlamakta ve bu da onların kendilerini daha fazla yetişkin hissetmelerine ve toplumsal kimliklerinin artmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla kızların aileleri ve arkadaşları ile daha yakın bağlar ve destekleyici ilişkiler kurdukları ve kendilerini içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak gördükleri söylenebilir.

Arslan (2008) tarafından yapılan çalışmada ego kimlik süreci kararlılık boyutu puan ortalamaları cinsiyete göre bakıldığında kız ergenlerin kararlılık puanı erkek ergenlerin kararlılık puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum cinsiyet değişkeni açısından kararlılık boyutu puan ortalamaları, kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha çok kararlılığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. 'Keşfetme' puan ortalamaları arasında ise cinsiyete göre anlamlı farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur. Ergenlikte bireyin kimliğinin ne olduğuna karar vermesi, ergenin hem kendisi hem de sosyal ortamdan aldığı bilgiler ile gerçekleşir. Kimliğin oluşmasında birçok etken rol oynamaktadır. Bunlardan birisi cinsiyet rolleridir. Cinsiyet rollerine ilişkin inançlar, temelde kalıp yargılardan meydana gelir ve değişime oldukça dirençlidir. Kimlik, sosyalizasyon sürecinde, sosyal öğrenme ile oluşur ve zamanla güçlü zihinsel bir şema haline gelir (Kantarcıoğlu, 2004: 113). Bu anlamda kızlardan beklenen temel görevler; duygusal olmaları, işbirliği yapmaları, bakım ve ilgi göstermeleri, ilişkilere önem vermeleridir. Erkeklerin ise bağımsız davranışları beklenmesi, aileyi temsil etmeleri, rekabetçi olmaları vurgulanmaktadır. Kızlarda bağlılık, güvenilir, nazik ve yardımsever olma gibi özelliklerin; erkeklerde ise bağımsız olma, rekabet ve kendine güven davranışlarının desteklendiği ortaya konulmaktadır. Literatürde, kızların alternatifleri düşünmeksizin eş ve anne rolünde kimliklerini bulmaları yani bağımlı kimlik statüsünde olmaları, erkeklerin ise gelecekleri konusunda düşünüp karar vermeleri, yani başarılı kimlik statüsünde olmaları konusundaki geleneksel beklenti doğrultusunda davranışları ileri sürülmektedir. Toplumumuzda son yıllarda erkeğin daha egemen olduğu düşüncesi, bayanların ise toplum hayatına daha aktif katılımıyla birlikte eskiye oranla azaldığı düşünülse de hâlâ erkeklerin daha bağımsız davranabilecekleri düşüncesi yaygın bir kanı olarak devam etmektedir (Arslan, 2008: 88).

Kimlik duygusunun gelişiminde cinsiyete dayalı bir farklılığın olmadığını tespit eden araştırmalar da vardır. Örneğin; Akar (2012) tarafından yapılan bir çalışmada üniversiteye devam eden öğrencilerin kimlik statüleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Yine Balkaya (2005) lise öğrencileriyle ilgili yaptığı çalışmada kimlik duygusu ölçeği puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Pekşen Süslü'nün (2002) çalışan ve öğrenci ergenlerle ilgili yaptığı çalışmada cinsiyete göre kimlik duygusu puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde Özdikmenli Demir (2009) tarafından yapılan bir çalışmada kız katılımcılar ve erkek katılımcıların kimlik statülerine göre dağılımı benzerlik göstermektedir. Yine Kaynak Demir ve vd. (2009) tarafından yapılan bir çalışmada cinsiyet değişkeninin kimlik duygusu puanları üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetler arası kimlik gelişimi farklılığı konusunda kimliğin boyutları üzerinden değerlendirme yapan araştırmalar da vardır. Örneğin; Oral (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, kimlik

statülerinden başarılı, askıya alınmış ve ipotekli kimlik statülerinde kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamışken günlük kimlik statüsünde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığa ulaşılmıştır. Buna göre kız öğrencilerin günlük kimlik statüsü puan ortalamasının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Yine Ayten (2012) tarafından İngiltere'deki Türk gençleri üzerine yapılan bir araştırmada anlamlılığa ulaşan istatistiksel farklılık oluşturmasa da "bağımlı kimlik, kimlik karmaşası, kimlik arayışı" gibi kimlik statülerinde kadınların, "başarılı kimlik" statüsünde ise erkeklerin ortalama puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Gönül (2008) tarafından yapılan bir araştırmada başarılı kimlik statüsünde kadınların oranları erkeklerden fazla iken, başarısız kimlik statüsünde erkeklerin oranı kadınlardan daha fazladır. Ancak ipotekli ve moratoryum kimlik statülerinde de erkeklerin oranı kadınlara göre daha yüksektir.

Başka araştırmaların da bu durumu teyit ettiği görülmektedir. Örneğin; Demir (2009) tarafından yapılan bir çalışmada, ideolojik alanda kızlar başarılı kimlik boyutunda yüksek puanlar elde ederken; kargaşalı kimlik boyutunda erkekler yüksek puan almışlardır. Yapılan araştırmalar özellikle modern ve geleneksel değerlerin bir arada görüldüğü toplumlarda kızların kendilerini geliştirebilecekleri ve toplumsal yaşama katılabilecekleri bir alan elde edebilmek için meslek, eğitim ve gelecekteki yaşantıları ile dünya görüşleri üzerine daha fazla düşündüklerini ve daha erken dönemlerde kararlarını netleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ideolojik alanda kızların erkeklere oranla daha başarılı bir kimlik statüsünde yer almaları ve daha az karmaşa yaşamaları beklenebilecek bir sonuçtur. Ergen kimlik gelişimi sürecinde yaşadığı kültürün değerlerini, ideolojisini ve dinî öğelerini gözden geçirir; inanabileceği görüşleri, değerleri arar. Farklı ülkelerde ya da aynı ülkenin farklı kültürel iklimlerinde kız ve erkek ergenlerin farklı kültürel değerler, ideolojiler ve dinî öğelerin etkisiyle kimlik statülerini şekillendirdikleri söylenebilir (Varan, 1990). Cinsiyet değişkeninin kimlik statüleri ile ilişkisinin tutarsız sonuçlar vermesinde bu durumun etkili olduğu ifade edilebilir.

B₂ "Ailevi kararların alınışında aile üyelerinin katılımının sağlanması ile kimlik duygusu kazanımı arasında pozitif yönde ilişki bir ilişki vardır." hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Ailede karar alma biçimine göre ise ailevi kararların alınışında aile üyelerinin katılımının sağlanması ile kimlik duygusu kazanımı arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Ailede karar alma süreçlerine katılım arttıkça kimlik duygusu puanları da artmaktadır. Karar alma süreçlerinde herkesin söz sahibi olduğu aile yapıları kimlik duygusu kazanım düzeyinin en yüksek olduğu ailelerdir. Bu grubu çocukların çok fazla sürece dâhil edilmediği anne ve babanın birlikte karar verdiği aile tipleri takip etmektedir. Daha sonra babanın tek başına karar verdiği aile tipleri gelmekte olup ailede herkesi ilgilendiren karar alma süreçleri dikkate alındığında kimlik kazanımı açısından en düşük grup ise annenin tek başına karar aldığı aile yapılarıdır. Kartopu (2015) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada da ailede karar alma süreçlerine katılım arttıkça kimlik duygusu puanlarının da arttığı ortaya çıkmıştır (s.165).

B₃ "Aldıkları kararlarda baskı altında kalanların kimlik duygusu kazanımı düzeyi baskı altında kalmayanlara göre daha düşüktür" hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Çocukların baskıdan uzak özgürce bir aile ortamında büyümelerinin onların kimlik duygularını destekleyeceği düşünülebilir. Nitekim araştırma sonuçlarımız da bunu desteklemektedir. Karar alma süreçlerine katılan, aldıkları kararlarda ailevi baskı görmeyen ve tercihlerinin sonucunu deneyimleyebilen katılımcıların, bu şartlardan yoksun olanlara göre kimlik duygusu gelişim düzeyi daha yüksektir. Morsümbül (2011) tarafından yapılan bir araştırmada da ergenlik döneminde ergenlerin kimlik biçimlendirme sürecinde bağımsız olmalarının kimlik biçimlenmesine olumlu katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre bağımsız özdeşimsel davranış düzenlemesinde bulunan ergenlerin hem içsel yatırım boyutlarındaki puanları hem de genişlemesine ve derinlemesine seçeneklerin araştırılması boyutlarındaki puanları bağımlı özdeşimsel davranış düzenlemesinde bulunan ergenlerin puanlarından daha yüksektir. Bağımlı özdeşimsel davranış düzenlemesinde bulunan ergenlerin içsel yatırım puanlarının daha yüksek olması, seçeneklerin genişlemesine ve derinlemesine araştırılması puanlarının da düşük olması, kimlik alanıyla ilgili çok fazla araştırma süreci içerisine girmeden içsel yatırımda buldukları anlamına gelebileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Kimlik biçimlenmesinin sağlıklı olabilmesi için ergenlerin bağımsız olması ve kendi başlarına eylemde bulunmaları gerekmektedir. Ergenlerin kendi başlarına eylemde bulunabilmesinin derecesi de kimlik biçimlenmesinin yönünü belirlemektedir (s.139).

Benzer şekilde Balkaya'nın (2005) lise öğrencileriyle ilgili yaptığı araştırmada da kimlik duygusu kazanım düzeyinin ailelerinin arkadaşlarını onaylama durumuna göre anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusu ışığında, ailenin ergenin tercihlerine, arkadaş seçimindeki kararına güveniyor olması ergenin kendine güvenini geliştirerek kimlik gelişimini olumlu etkilediği söylenebilir. Yektaş (2013) tarafından yapılan bir araştırmada ise depresif ya da intihar davranışı olan ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinde daha fazla çatışma algısı yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Depresif ergenlerin, anne ve babalarıyla ilişkilerinden hoşnut olmadıkları, ana babalarının çeşitli kural ve

sınırlandırmalarla hayatlarını mahvedebileceklerine ve onlara kolayca haksızlık yapabileceklerine dair abartılı inançlara sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Gander ve Gardiner'dan (2010: 396) da hareketle ifade etmemiz gerekirse; ana babalık üsluplarının sonul etkileri çocukların bu dönemin gelişim görevlerini başarılı olarak öğrenme yeteneklerine yansır. Sıcak ve kabul edici ilişkiler bir bağımsızlık ya da özerklik duygusunu destekler ve çocukların olumlu bir benlik kavramı geliştirmelerine yardımcı olur. Bunu okulda ve yaşlılar arasında kazanılan başarı izler. Öte yandan, düşmanca ve reddedici ilişkiler sonuçta çocukların öğretmenler ve yaşlılar tarafından reddedilmesine, güvensizlik ve utangaçlık gibi kişilik özelliklerine yansır.

B₄ "Fiziksel görünüşünden memnun olanların kimlik duygusu kazanım düzeyi, memnun olmayanlara göre daha yüksektir" hipotezi doğrulanmıştır (p<.5). Fiziksel görünüşünden memnun olanların kimlik duygusu kazanımı puan ortalaması, memnun olmayanlara göre daha yüksektir. Ergenlik yıllarında artan beğenilme ihtiyacı ve hızlı fiziksel gelişim nedeniyle tüm dikkatin fiziksel özelliklere verilmiş olması fiziksel görünüşe verilen önemi arttırmış olabilir. Ergen karşı cins tarafından beğenilmesini ve tercih edilmesini sağlayan özelliğin fiziksel özellik olduğunu düşünebileceğinden fiziksel görünüşünden memnun olmama kendine güveni ve ilişkileri etkileyebilir. Olumlu benlik algısının oluşmasında beden imgesi son derece önemlidir. Bireylerin fiziksel özellikleri kendi kimliklerini tanımlamada etkili olabilir ve toplumsal kabulü kolaylaştırabilir. Bu nedenle özellikle ergenlik döneminde fiziksel görünüşünden memnun olmanın ergenlerin kimlik gelişimini etkileyebileceği söylenebilir (Balkaya, 2005: 98). Her tarihsel dönemin bedenle ilgili bir yaklaşımı bulunmaktadır, bu yönüyle beden, hiç şüphesiz yeni bir olgu değildir. Bedene yüklenen anlam postmodern etikte birlikte değişime uğramıştır. Püriten ahlakın inşa ettiği beden de farklılaşmıştır. Püriten ahlak bedeni yadsırken, postmodern etik bedenin bütünüyle keşfedilmesini telkin etmektedir. Hatta bütünüyle kurgusunu "keşif" üzerine kurmaktadır. Postmodern etik, yeniden inşayı, keşifle gerçekleştirirken bedenin yapısı üzerinde her türlü değişikliği yapılabilir olarak görmekte, bu sayede kendisine de rahat hareket edebileceği bir alan sağlamaktadır. Ayrıca mevcut yapıda değişime ihtiyacı bir zorunluluk olarak sunmakta, form ve cinselliği de bu yapının üzerine kurmaktadır. O boyutta ki form, toplumsal sorumluluk olarak değerlendirilmektedir (Özbolet, 2011:318).

Kuşkusuz bir insanın beden imgesi birbiriyle etkileşen pek çok etkenin sonucudur. Bunların içinde, bir insanın nasıl görüldüğü hakkındaki fantazileri, düşünceleri, en önemlisi de yaşantılarından daha erken ya da geç olgunlaşmış olması gibi etkenler vardır. Bu yönüyle olumlu beden imgesine sahip bir ergen, olumlu benlik kavramı geliştirmeye daha uygundur (Gander ve Gardiner, 2010: 451). Bilindiği gibi ergen fizikî görünümüne ilişkin değerlendirme ve yargılara karşı aşırı duyarlıdır. Başkaları bu konuda fikirlerini açıkça belirtmeseler bile o, onların bakışlarından, hareketlerinden anlamlar çıkarmaya çalışır. Böylece fizikî yapısındaki değişmelerle ilgili başkalarının değerlendirmeleri kimliğini oluşturmada önemli bir etken olur. Çünkü genç, bu değerlendirmelerle başta fizikî yapısını, buna bağlı olarak cinsel kimliğinin önemli bir yönünü oluşturan cinsiyetini kabul edip etmeme durumuyla karşılaşacaktır (Kula, 2001: 57).

Balkaya (2005) lise öğrencileriyle ilgili yaptığı araştırmada öğrencilerin kimlik duygusu ölçeği puan ortalamaları, fiziksel görünüşünden memnun olma durumuna göre farklılaştığı sonucuna varmıştır. Fiziksel görünüşünden memnun olan öğrencilerin kimlik duygusu ölçeği ortalamalarının, fiziksel görünüşünden memnun olmayan öğrencilerin kimlik duygusu ölçeği ortalamalarından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Genç insan kendine özgü değerler, yaşam felsefesi ve dünya görüşü oluşturmaya, bir amaç veya amaçlara doğru yönelmeye, kısacası çevresiyle bütünleşmeye, kendi öz benliğinin bilincine varmaya ve bunun yanında kendine özgü bir kimlik duygusu geliştirmeye çalışır. Bununla birlikte ergenlik dönemi gençlerinin kendini aşağı görmek, kendine güveni olmamak, kendini aptal hissetmek, sık sık öfkeye kapılmak gibi kişilikle ilgili kaygıları mevcuttur (Yörükoğlu, 1998: 21). Sonuçta benlik saygısı, özellikle ergenlik döneminde benliğin temel kavramlarından birisidir. Bu sebeple farklı bağlamlarda oldukça geniş şekilde incelenmiştir. Yapılan araştırmaların bulgularına bakıldığında, benlik saygısı yüksek olan ergenlerin de daha olumlu beden imgesine sahip oldukları anlaşılmaktadır (Şahin, 2005: 188). Yani buradaki ilişki karşılıklı gibi görünmektedir. Hem olumlu beden imgesi yüksek öz saygıya hem de yüksek öz saygı olumlu beden algısına sebep olabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyinin sosyo-demografik değişkenlere göre oluşan farklılaşması araştırılmıştır. Çalışmanın odağında iki problem bulunmaktadır. Bunlar; örneklemin öz yeterlilik düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır? Kimlik duygusu gelişim düzeyi sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır? şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda, Gümüşhane Üniversitesi öğrencilerinden tesadüfi yöntemle belirlenen örneklem grubunun öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyi incelenmiştir. Çalışmanın ilk problemine cevap olarak belirlenen hipotezlerde; cinsiyet, aldıkları kararlarda baskı altında kalıp kalmama durumu, anne eğitim seviyesi ve fiziksel görünüşünden memnuniyet durumu değişkenlerine göre örneklemin öz yeterlilik

düzeinin farklılaşacağı öngörülmüştü. Araştırma sonucunda cinsiyet durumuna göre gruplararası bir farklılaşmanın oluşmadığını belirtmek gerekir. Karar baskı durumuna göre farklılaşma olup olmadığının araştırıldığı denencede ise aldıkları kararlarda baskı altında kalanların öz yeterlilik düzeyi baskı altında kalmayanlara göre daha düşük olduğu; fiziksel görünüş algısına göre de fiziksel görünüşünden memnun olanların olmayanlara göre öz yeterlilik düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine anne eğitim seviyesi yüksek olanların diğerlerine göre öz yeterlilik seviyeleri daha yüksektir.

Çalışmanın ikinci problemine cevap olarak belirlenen hipotezlerde; cinsiyet, ailede karar alma biçimi, aldıkları kararlarda baskı altında kalıp kalmama durumu, fiziksel görünüşünden memnuniyet durumu değişkenlerine göre örneklemin kimlik kazanım düzeyinin farklılaşacağı öngörülmüştü. Araştırma sonucuna göre cinsiyet durumuna göre kızların kimlik kazanım puan ortalamasının, erkeklere göre daha yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Ailede karar alma biçimine göre ise ailevi kararların alınışında aile üyelerinin katılımının sağlanması ile kimlik duygusu kazanımı arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Ailede karar alma süreçlerine katılım arttıkça kimlik duygusu puanları da artmaktadır. Karar alma süreçlerinde herkesin söz sahibi olduğu aile yapıları kimlik duygusu kazanım düzeyinin en yüksek olduğu ailelerdir. Karar baskı durumuna göre farklılaşma olup olmadığının araştırıldığı denencede ise aldıkları kararlarda baskı altında kalanların kimlik duygusu düzeyi baskı altında kalmayanlara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında fiziksel görünüş algısına göre de fiziksel görünüşünden memnun olanların olmayanlara göre kimlik duygusu kazanım düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Önerilere gelince, bu çalışmada, Gümüşhane Üniversitesinin farklı fakültelerinde 1-4 sınıflarına devam eden öğrencilerin öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyinin cinsiyet, kişisel, sosyal ve ailesel özellikler açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmanın genellenebilirliğini arttırmak için daha büyük örneklem grupları ile ve farklı illerde kapsamlı çalışmalar yapılması önerilmektedir. Yine bu araştırma üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeylerini incelemeyi amaçlamıştır. Genel tarama modeli ile yapılan bu araştırmanın örnekleminin (n: 295) ve ulaşılan yaş dönemleri (çoğunluğu 17-24) ne kadar geniş olursa olsun, yapılacak boyamsal (zamansal) inceleme niteliğindeki araştırmalar, öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyi ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Burada değinmemiz gereken bir başka nokta da çalışmada tespit edilen ilişkilerin bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığıdır. Yani ilişkiler sadece sosyo-demografik değişkenlerle öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeyleri arasındaki farklılaşmanın derece ve yönünü betimlemektedir. Bu bulgulara dayanarak herhangi bir değişkenin, "öz yeterliliğin veya kimlik duygusunun sebebidir" şeklinde bir yargıya varmamız, her ne kadar aralarında bazı koşulluklar tespit edilse de sakıncaları içinde barındırır.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred (1927). *Understanding Human Nature*, (Tr.: By W. B. Wolfe), New York: Greenberg Publisher Inc.
- ADLER, Alfred (2008). *Bireysel Ruhbilim*, (Çev.: A. Tekşen), İstanbul: Payel Yayınları.
- AKAR, Asiye (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Statüleri İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALAÇAYIR, Sakine (2011). *Zihin Engelliler Öğretmeni Adaylarının Yeterlilik Alguları İle Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ALBAL, Esra (2009). *Depresyonla Başa Çıkma Öz Yeterlilik İle Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ARNETT, J. Jensen (2006). "G. Stanley Hall's Adolescence: Brilliance and Nonsense", *History of Psychology*, Vol. 9, No. 3, p. 186-197.
- ARSLAN, Emel (2008). *Başlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'un Psiko-sosyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATAK, Hasan (2011). "Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3/1, s. 163-213.
- AYDIN, Betül (2010). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul: Nobel Yayınları.
- AYDIN, Fatma (2010). *Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Akademik Güdülenme, Öz Yeterlilik ve Sınav Kaygısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDINER, B. Burcu (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz yeterlilik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- AYTEN, Ali (2012). "Kimlik ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/2, s. 101-119.
- BALDWIN, John (1986). *George Herbert Mead, a Unifying Theory for Sociology, Masters of Social Theory, Volume 6.*, California: Sage Publications, Inc.
- BALKAYA, Aysen (2005). *Lise Öğrencilerinin Kimlik Duygusu Kazanım Düzeyinin Bazı Kişisel-Sosyal ve Ailesel Nitelikler İle Suç Davranışı Düzeyi Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BANDURA, Albert (1961). "Psychotherapy as a Learning Process", *Psychological Bulletin*, Vol: 58, No: 2, p. 143-159.
- BANDURA, Albert (1969). "Social-Learning Theory of Identificatory Processes", *Handbook of Socialization Theory And Research*, In D. A. Goslin (Ed.), p. 213-262, Chicago: Rand McNally.
- BANDURA, Albert (1977). "Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change", *Psychological Review*, 84, p. 191-215.
- BANDURA, Albert (1982). "Self-Efficacy Mechanism in Human Agency", *American Psychologist*, 37 (2), p. 122-147.
- BANDURA, Albert (1986). *Social Foundations of Thought And Action: A Social Cognitive Theory*, Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall Inc.

- BANDURA, Albert (1994). "Self-Efficacy", In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior*, Vol: 4, p. 71-81), New York: Academic Press.
- BANDURA, Albert (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*, New York: Freeman.
- BANDURA, Albert (2001a). "Social Cognitive Theory of Mass Communications", In J. Bryant, & D. Zillman (Eds.), *Media Effects: Advances in Theory And Research*(2nd Ed., p. 121-153), Hillsdale, Nj: Lawrence Erlbaum.
- BANDURA, Albert (2001b). "Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective", *Annual Review of Psychology*, Vol: 52, p. 1-26.
- BANDURA, Albert (2002). "Social Cognitive Theory in Cultural Context", *Applied Psychology: An International Review*, 51/2, p. 269-290.
- BANDURA, Albert (2009). "Social Cognitive Theory of Mass Communication", *Media Effects: Advances in Theory and Research* (2nd Ed., p. 94-124), In J. Bryant & M. B. Oliver (Eds.), Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum.
- BARUT, Efsun (2011). *İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öz Yeterliliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ankara İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAYAM, Ö. Çabuk (2010). *Anne-Babaların Öz yeterlilik İnançları İle Çocuklarının Problem Davranışlarına Yönelik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BENZER, Fatih (2011). *İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Öz Yeterlilik Algılarının Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BERTRAM-Troost, Gerdien vd., (2006). "Religious Identity Development of Adolescents in Religious Affiliated Schools: a Theoretical Foundation for Empirical Research", *Journal of Beliefs & Values*, Vol: 27, No. 3, December, p. 303-314.
- BERZONSKY, Michael (2004). "Identity Processing Style, Self-Construction, and Personal Epistemic Assumptions: a Social-Cognitive Perspective", *European Journal of Developmental Psychology*, 1(4), 303-315.
- BERZONSKY, Michael vd., (2011). "The How And What of Identity Formation: Associations Between Identity Styles and Value Orientations", *Personality and Individual Differences* 50, 295-299.
- BİLGİN, Nuri (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- BLOS, Peter (1967). "The Second Individuation Process of Adolescence", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 22, p. 162-186.
- BOWLBY, John (1958). "The Nature of The Child's Tie to His Mother", *International Journal of Psycho-Analysis* 39, 350-373.
- BOWLBY, John (1969). *Attachment and Loss*, New York: Basic Books.
- BUDAK, Selçuk (2005). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- BURGER, Jerry (2006). *Kişilik*, (Çev.: İ. D. Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- CLOUTIER, Richard (1982). "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar", (Çev.: B. Onur), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/491/5805.pdf>. (05/11/2014).
- COOLEY, C. Horton, (Tarihsiz). *Human Nature and The Social Order*, Get any book for free on: www.Abika.com.
- DEMİR, İlkay (2009). "Gençlerin Kimlik Statülerinin Kültürel Karşılaştırması: İstanbul-Nusaybin Örneği", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16 (3).
- EKŞİ, Halil (2002). *Başa Çıkma, Dinî Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ELKIND, David (1978). "Erik Erikson: İnsanda Gelişimin Sekiz Evresi", (Çev.: A. Dönmez), *Dialogue*, C.: 11, S.: 1, s. 3-13.
- ERIKSON, Erik (1950). *Childhood and Society*, New York: Norton.
- ERIKSON, Erik (1968). *Identity: Youth and Crisis*, New York: Norton.
- ERIKSON, Erik (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, (Çev.: B. Üstün ve V. Şar), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- ERIKSON, Erik (2003). "Psiko-sosyal Kimlik", (Çev.: M. D. Karacoşkun), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.:3, S.: 2, s. 181.
- EŞER, Hatice (2005). *Üniversite Öğrencilerinde Dinî İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FREUD, Sigmund (2002). *Metapsikoloji*, (Çev.: E. Kapkın ve A. T. Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- FREUD, Sigmund (2012). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (Çev.: B. Büyükkal ve S. M. Tura), İstanbul: Metis Yayınları.
- GAMSIZ, Şefika (2013). *Öğretmenlerde Stres Kaynakları, Öz Yeterlilik, A Tipi Kişilik ve İş Doyumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- GANDER, Mary; GARDİNER, Harry (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yayıma Hazırlayan: B. Onur), Ankara: İmge Kitabevi.
- GÖNÜL, Elçin (2008). *Kimlik Statülerinin 22-30 Yaşlar Arasındaki Genç Yetişkinlerin Yaşadığı Kaygı Düzeyi İle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HALL, G. Stanley (1904). *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education (Vols. I & II)*, New York: D. Appleton & Co.
- HORTAÇSU, Nuran (2007). *Ben, Biz, Siz, Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplar Arası İlişkiler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- HUNSBERGER, Bruce vd. (2001). "Adolescent Identity Formation: Religious Exploration and Commitment", *IDENTITY: An International Journal of Theory and Research*, 1(4), p. 376-386.
- ILGAZ, Gökhan (2011). *İlköğretim Öğrencilerinin Fen ve Teknoloji Dersi Öz-Düzenlemeli Öğrenme Stratejileri, Öz Yeterlilik ve Özerklik Algılarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- JAMES, William (1890). *The Principles of Psychology*, C: 1, New York: Holt.
- KANTARCIOĞLU, Arzu (2004). *Suç İşlemi Erkek Ergenlerin Bağlanma Davranışları Kişilik Boyutları ve Kimlik Gelişimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARADEMİR, Tuğra (2012). *Öğretmenlerin Öğrenme Nesnesi Öz Yeterlilik Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KARAKUŞ, Cemal (2011). *Eğitim Müfettişlerinin Görev Alanlarına İlişkin Öz Yeterlilik Algısı (İstanbul İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARTOPU, Saffet (2015). *Öz Yeterlilik, Kimlik Duygusu ve Dindarlık Eğilimi*, Gümüşhane: Gümüşhane Üni. Yayınları.
- KAYNAK DEMİR, Hadiye vd.(2009). "Gençlerde Kimlik Bocalaması ve Psikopatoloji", *Türk Psikiyatri Dergisi*; 20/3, p. 227-235.
- KEGAN, Robert (1982). *The Evolving Self: Problem And Process in Human Development*, Harvard University Press.
- KESKİN, Ü. Gülseren ve Orgun (2006). "Öğrencilerin Öz Etklilik-Yeterlilik Düzeyleri ile Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, p. 93-97.
- KILIÇ, Taşkın (2013). *Bireysel ve Kolektif Yeterlilik Süreci, Belirleyicileri ve Sonuçlarına İlişkin Bir Model Önerisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KİMTER, Nurten (2011). "Üniversiteli Gençlerde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/2, s. 39-60.
- KÖKER, Süreyya (1997). *Kimlik Duygusunun Kazanılması Açısından Ergenlerin, Genç Yetişkinlerin ve Yetişkinlerin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KULA, M. Naci (2001). *Kimlik ve Din*, İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- KURBANOĞLU, Serap (2004). "Öz Yeterlilik İnancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi", *Bilgi Dünyası*, S.: 5, s. 137-152.
- LACAN, Jacques (1994). *Fallus'un Anlamı*, Felsefe Yayınları Ansiklopedisi, (Çev.: S. M. Tura), İstanbul: Afa Yayınları.
- LEWIN, Kurt (1935). *Dynamic Theory of Personality*, (Tr.: By D. K. Adams And K. E. Zener), New York: Mcgraw-Hill Book Company.
- MAHLER, Margaret vd.(2012). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*, (Çev.: A. N. Babaoğlu), İstanbul: Metis Yayınları.
- MARCIA, J. E., (1967). "Ego Identity Status: Relationship to Change in Self-Esteem, General Maladjustment and Authoritarianism", *Journal of Personality*, 35, p. 118-133.
- MARCIA, James and FRIEDMAN, Meredith (1970). "Ego Identity Status in College Women", *Journal of Personality*, 38/2, p. 249-263.
- MARCIA, James vd., (1993). "The Ego Identity Status Approach to Ego Identity", *Ego Identity: a Handbook for Psychosocial Research*, Springer-Verlag New York Inc.
- MASLOW, Abraham (1943). "Theory of Human Motivation", *Psychological Review* 50/4, p. 370-96.
- MEAD, G. Herbert (1972). *Mind, Self, And Society, From The Standpoint of a Social Behaviorist*, (Ed. C. . Morris), Chicago: The University of Chicago Press.
- MİLLER, Neal and DOLLARD, John (1941). *Social Learning And Imitation*, New Haven, Ct: Yale University Press.
- MUTLUER, Sema (2006). *Özgüven Oluşmasında Manevi Değerlerin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ORAL, Tuncay (2012). *Ergenlerde Kimlik Statülerinin Başarı Amaç Yönelimlerini Yordamadaki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZBOLAT, Abdullah (2011). "Postmodern Dönemde Bedenin Tüketim Temelinde Yeniden İnşası", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, Cilt:10 Sayı:38 (ss. 317-334).
- ÖZCAN, C. Tangül; Durukan, İbrahim (2011). "Erkek Ergenlerde Kimlik Duygusu Gelişimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10/2, s. 131-138.
- ÖZDİKMENLİ Demir, Gözde (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Gelişiminde Sosyal ve Kimlik Sermayelerinin Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZERKAN, Emre (2007). *Öğretmenlerin Öz Yeterlilik Algıları İle Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Benlik Kavramları Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, M. Nuri (2012). *Orta Öğretim Okulu Yöneticilerinin Öz Yeterlilik Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- PEKŞEN SÜSLÜ, Demet (2002). *Çalışan ve Öğrenci Erenlerde Kimlik Duygusu Kazanımının Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ROTTER, Julian (1954). *Social Learning And Clinical Psychology*, New York: Prentice-Hall.
- SENEMOĞLU, Nurray (1998). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Ertem Matbaacılık.
- SCHULTZ, Duane ve SCHULTZ, S. Ellen(2007). *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev.: Y. Aslay), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- SHERER, Mark; ADAMS, Carol (1983). "Construct Validation of The Self-Efficacy Scale", *Psychol Rep*, 53, p. 899-902.
- ŞAHİN, Adem (2005). "Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, s. 187-197.
- TAJFEL, Henri vd. (1971). "Social Categorization and Intergroup Behaviour", *European Journal of Social Psychology*, 1/2, p. 149-178.
- TAJFEL, Henri (1978). "Social Categorization, Social Identity and Social Comparison", H. Tajfel (Ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (p. 61-76), London: Academic Press.
- TELEF, B. Baki (2011). *Öz Yeterlilikleri Farklı Ergenlerin Psikolojik Semptomlarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TEMLİ, Dinçer (2011). *Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik ve Bilgisayar Öğretimi Öz Yeterlilik Algıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOLMAN, Edward (1932). *Purposive Behavior in Animal and Men*, New York: Appleton-Century-Crofts.
- TURCAN, H. Gözde (2011). *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Algıları İle İş Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TURNER, John (1978). "Social Categorization and Social Discrimination in the Minimal Group Paradigm", *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (101-133), H. Tajfel (Ed.), London: Academic Press.
- TURNER, John (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self Categorization Theory*, Oxford: Basil Blackwell.
- UMAZ, Dilek (2010). *Dişarbakır'daki İlköğretim Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Düzeyi ve Yaşadıkları İletişim Sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- VARAN, Azmi (1990). *Liseli Gençlerin Kimlik Statülerinin Cinsiyet, Yaş ve Sosyo-Kültürel Çevre Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WATSON, John (1914). *Behavior, an Introduction to Comparative Psychology*, New York: Henry Holt & Company.
- YAPICI, Asım (2004). *Din Kimlik ve Önyargı, Biz ve Onlar*, Adana: Karahan Yayınları.
- YEKTAŞ, Çiğdem (2013). *Depresyon Tamlı Kız Ergenlerde İntihar Davranışının Doğası ve Gelişimsel Bağlamı: Kimlik Duygusu, Ergen-Ebeveyn İlişkileri ve Duygusal Özerklik*, Uzmanlık Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- YILDIRIM, Aylin (2011). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Meslekî Öz Yeterlilik Algıları İle Meslekî Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YILDIRIM, Fatma ve İlhan, İnci Özgür (2010). "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi*; 21/4, s. 301-8.
- YILDIZ, Murat ve Çapar, Betül (2010). "Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 1, s. 103-131.
- YÖK. (2016). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (12/06/2016).
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, (1998). *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ZARARSIZ, Neriman (2012). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Öz Yeterlilik Algılarının İncelenmesi (İstanbul-Sultanbeyli İlçesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK, Filiz (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Öğrenme Alanlarına İlişkin Öz Yeterlilik düzeyinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.